

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

GANTAR Aleša
mentor: docent doktor Igor Škamperle

Pogled na slovensko žensko skozi mitološke like

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana 2003

Women have to go through such a tremendous struggle
before they are free in their own minds;
that freedom is more precious to them than men.

Oscar Wilde

Kazalo

1. Uvod.....	5 - 7
2. Obrazložitev temeljnih konceptov	
2.1. Psiha kot jo je interpretiral Jung	8 - 10
2.2. Osebno nezavedno in kompleksi.....	10 - 12
2.3. Kolektivno nezavedno in arhetipi.....	12 - 18
2.4. Proces individuacije.....	18 - 19
2.4.1. Ozaveščanje sence.....	20 - 22
2.4.2. Anima: ženska v moškem.....	22 - 24
2.4.3. Animus: moški v ženski.....	24 - 25
2.4.4. Drugi spol – v nas in zunaj nas.....	25 - 28
2.4.5. Sebstvo: simbol psihične celovitosti.....	28 - 31
2.5. Miti kot jezik arhetipov.....	31 - 32
2.6. Mit o Erosu in Psihi: mit o ženski duši.....	32 - 39
3. O slovenski mitološki zapuščini.....	39 - 40
3.1. O lepotici Urški.....	40 - 45
3.2. O lepi Vidi.....	45 - 50
3.3. O cankarjanski materi.....	50 - 56
4. Pogled na sodobno slovensko žensko.....	56 - 61
5. Sklep.....	61 - 62
6. Literatura	63 - 64

1. Uvod

Kdo sem jaz in kaj me določa? Vprašanje, ki se rodi pri vsakem posamezniku vsaj enkrat v življenju. Je naša usoda vnaprej zapisana ali si jo krojimo sami? Zagotovo nemogoče je odgovoriti na taka vprašanja, saj nam je končna bit nedoumljiva, lahko pa vsaj razmišljamo o nekaterih spoznanjih velikih mislecev. Na področju psihologije in psihoanalize je Jung, še prej pa Freud, odkrival zemljevid človeške duše. Odkril je arhetipe, matrice ali notranje vzorce obnašanja, ki so del univerzalnega nezavednega človeštva, kažejo pa se nam skozi sanje, mite in folklorna izročila. Njihovo število je končno, prenašajo pa se z dedovanjem. V možnosti so dani vsem, različne okoliščine, duševne, čustvene in družbene, pa kasneje določajo, kateri arhetipi se bodo aktivirali. Skozi zgodovino se je te arhetipe nezavedno zaznavalo, saj jih je človeštvo poskušalo razložiti z religijami, z miti, z bogovi in boginjami, z astrologijo, svoje nezavedno je projiciralo navzven, da bi ga lahko razložilo. Če so podedovani vzorci čustvenega in mentalnega vedenja skupni vsem ljudem, lahko pričakujemo, da bodo prodrli v vsako področje človekovega življenja. Silna moč nezavednega se tako kaže tudi na umetniških področjih, v likovni umetnosti, v literaturi, celo arhitekturi in na znanstvenih področjih, npr. v fiziki in matematiki. Vsa ta področja imajo lastne zakonitosti delovanja, tako kot vseh zares ustvarjalnih dosežkov, pa jih ne moremo scela pojasniti racionalno. Toda znotraj njihovega okvira je vendarle mogoče prepoznati arhetipske vzorce kot nekakšno dinamično silo, ki deluje iz ozadja. Nezavedno projiciramo tudi danes, toda razum, ki hoče vse odkriti in razložiti na znanstveno preverljiv način, nas oddaljuje od zaznavanja našega bistva. Toda še tako zapletene znanstvene formule v nekem trenutku odpovejo, kar nam kaže, da obstaja nekaj več, nekaj močnejšega od nas, ki se ne da spoznati, še posebno pa ne zgolj z razumom. Ljudje torej ne živimo po svoji svobodni volji, temveč v nekakšni mreži vnaprej danih vzorcev, znotraj katerih nas vodijo različni impulzi. Nismo pa pasivni ujetniki teh vzorcev, saj se naša zavest vse bolj upira temu in zahteva razlago, zahteva svojo pot, za katero misli, da je boljša, bolj donosna. Tu pa se pokaže skrivnost, ki nam govori, da ne moremo preko danih okvirjev, ki

jih določajo arhetipi. So kot nekakšni vodniki v našem življenju, kot stopnice, ki jih moramo prehoditi. Bolj kot jim sledimo, lažje nam gre, ne moremo jih preskakovati, z vsako pa smo simbolično na višjem nivoju zavedanja. Ravno konflikti med zavestjo in arhetipi pa spodbujajo naš duševni razvoj, so kot poriv k večji evoluciji. Toda, če ne razumemo zakaj konflikt, nam bo prinesel le trpljenje. Trpljenju se ne smemo izogibati za vsako ceno, kot nas uči zahodna civilizacija. Je kot dobrohotni opomin, da nekaj ne počnemo prav, je kot ohranjevalec življenja, saj je bolečina tisti pokazatelj, ki nas lahko zbudi iz naše zaverovanosti v svoj razum. Pomemben pa je še en miselni preskok, in sicer prevzem odgovornosti za lastno življenje. Da, živimo po arhetipski matrici, a to ne pomeni pasivne vdaje, ravno nasprotno. Lahko jo ozavestimo in sprejmemo ter tako spodbudimo naš psihični razvoj. Ravno k temu je usmerjena tudi diplomatska naloga, v kateri poskušam odkriti, kateri arhetipi so pomembni za psihični razvoj ženske, kjer mi je bil glavni temelj mit o Erosu in Psihi, starodavni mit o ženski duši. Pojem arhetipa sem uporabljala v pomenu, kot ga je razvil Carl Gustav Jung, npr. v delih Arhetipi, kolektivno nezavedno in sinhroniciteta, Človek in njegovi simboli, Religija in psihologija in drugih. Danes ga uspešno razvija njegova šola oziroma avtorji tako imenovane globinske psihologije. Pojem arhetipa se je pokazal za zelo uspešnega pri obravnavi globljih vsebinskih plasti simbolne govorice v religiji in mitih. S pregledom ključnih ženskih likov v slovenski mitološki zapuščini pa sem želela nakazati, kje se kažejo konflikti med arhetipi in zavestjo slovenske ženske. Poudariti moram, da se je pokazal problem pri slovenski mitološki zapuščini, saj se prvi pisani viri pojavijo šele v 16. stoletju, sodobni zbiralci mitološkega izročila pa so v prvi vrsti etnologi, ki ne poudarjajo simbolnega pomena mitoloških likov, temveč jih le popisujejo. Teh likov je kar nekaj, večine njih pa Slovenci ne poznajo. Tako sem raje izbrala like iz folklornega in literarnega izročila. Njihov izbor pa upravičujem predvsem z njihovo živo prisotnostjo v sodobni slovenski zavesti, po čemer sklepam, da imajo vpliv na slovensko nezavedno, da Slovencem ugajajo, saj na nek način predstavljajo projekcijo nezavednega v literaturo. Interpretacija in razlaga likov skozi mit o Erosu in Psihi ter skozi jezik Junga in njegovega procesa individuacije je izključno moje delo, saj se

pri tem nisem mogla opreti na nobeno literaturo, ker enostavno ne obstaja. Vse zbirke slovenskega mitološkega izročila in verovanja predstavljajo le zbir imen ter priložnosti in krajev, kjer so se ti liki pojavljali. Nobeden od avtorjev pa ne poda, kaj ti liki pomenijo na simbolni ravni. Diplomaska naloga tako predstavlja začetni poskus razlage simbolnega pomena mitoloških likov žensk v slovenskem prostoru ter skozi njih portretiranje sodobne slovenske ženske.

2. Obrazložitev temeljnih konceptov

2.1. Psiha kot jo je interpretiral Jung

Jung je svoja opazanja človeške narave imenoval »analitična psihologija« (Pascal, 1999:17). Cilj Jungove psihologije je spraviti v zavest tisto, kar je bilo doslej v nas nezavednega. To pa se začne s pogledom na naravo in zgradbo zavesti. Jung meni, da naša zavest ni ena sama enota, ampak ima tri različne dele, zavest, sanjanje in spanje brez sanj (isto). Beseda psiha je grška in pomeni »duša«, psihologija pa je »veda o duši«. S prepričljivim uvidom nam Jung omogoča odkriti trajno dinamiko naše psihe z vsemi njenimi skritimi viri in močmi. Pomaga nam razložiti boleče znake, ki so pogosto nejasni, vendar nam vedno nosijo obvestila. Nihče noče trpeti, še posebej ne današnji človek zahodne civilizacije. In ni nam treba trpeti, če se naučimo upoštevati pomen bolečine, namesto da se ji skušamo za vsako ceno izogniti.

Po Freudu nastaja podzavestno iz pozabljenih spominov in iz vsega, kar je zatrto (zavestno) in potlačeno (nezavedno). Po Jungu pa »nezavedno« ne vsebuje le pozabljenih spominov ter različnega zatritega in potlačenega osebnega materiala, temveč tudi material, ki ga nezavedno zaznavamo in čutimo, ter obilje drugega. Jung je menil, da se otrok že rodi z mnogimi podedovanimi psihološkimi dejavniki, vključno z ustrojem nezavednega (glej Pascal, 1999:65). Človek zaznava svet okoli sebe preko svojih čutov, obstajajo pa tudi nezavedni vidiki tega, kako zaznavamo stvarnost. Celotno kadar se naši čuti odzivajo na resnične pojave, prizore in zvoke, njihove zaznave nekako prenesemo s področja realnosti na področje duha. Tam postanejo psihični dogodki, katerih zadnja narava je nespoznatna. Obstajajo pa tudi dogodki, ki jih zavestno nismo zaznali. Zgodili so se, a smo jih vase sprejeli sublimirano, mimo svoje zavesti. Zavemo se jih lahko le v prebliskih intuicije ali skozi proces globokega razmišljanja, s katerim šele kasneje spoznamo, da so se morali zgoditi; in četudi smo na začetku prezrli njihov čustveni in življenjski pomen, ta iz nezavednega pride v polje zavesti kasneje. Lahko se na primer pojavi kot sanje. Nezavedni vidik vsakega dogodka naj bi

se nam razkril v sanjah, kjer se nam ne kaže kot racionalna misel, temveč kot simbolna podoba. Simboli pa se ne pojavljajo zgolj v sanjah, temveč nastopajo v vsakovrstnih psihičnih pojavnih oblikah. Obstajajo simbolne misli in občutja, simbolna dejanja in okoliščine. Med drugim obstaja veliko celo najpomembnejših simbolov, ki po svoji naravi in izvoru niso individualni, temveč kolektivni. To so predvsem religiozne podobe. V resnici so te podobe »kolektivne reprezentacije«, izhajajo iz prvobitnih sanj in ustvarjalnih fantazij in so kot take neprostovoljne spontane pojavne oblike, ne pa hotene izmišljotine. Nagonске sile prek sanj vplivajo na delovanje zavesti. Od konkretnih vsebin nezavednega pa je odvisno, ali je vpliv dober ali slab. Če je v njem preveč stvari, ki bi v normalnem stanju morale biti ozaveščene, postane funkcija nezavednega izkrivljena in pristranska; pojavijo se motivi, ki ne temeljijo na resničnih nagonih, temveč svoj obstoj in psihični pomen dolgujejo dejstvu, da so bili potisnjeni v nezavedno zaradi potlačanja ali zanemarjanja. Takšni motivi tako rekoč prekrivajo normalno nezavedno psiho in popačijo njeno naravno težnjo po izražanju temeljnih simbolov in motivov. Nezavedno je:

vse tisto, kar vem, toda o čemer trenutno ne mislim; vse, česar sem se zavedal in je zdaj pozabljeno; vse, kar so zaznali moji čuti, toda ni opazila moja zavest; vse, kar nenamerno in brez pozornosti, tj. nezavedno, čutim, mislim, se spominjam, hočem in počnem; vse tisto prihodnje, kar se v meni pripravlja in kar bo kasneje stopilo v zavest; vse to je vsebina nezavednega. Te vsebine so tako rekoč vse bolj ali manj sposobne ozaveščanja ali so vsaj nekoč bile zavestne in se lahko že v naslednjem trenutku tja spet povrnejo.

(Jung, 1995:131)

K nezavednemu pa moramo prišteti še zavesti nedostopne psihoidne funkcije, o katerih eksistenci lahko sklepamo samo posredno.

Splošno pravilo v globinski psihologiji je, da vse, karkoli je v nas osebno ali kolektivno nezavednega, najprej izkusimo in vidimo v projekciji zunaj sebe. Projekcija se zgodi avtomatično, brez vednosti ega, ki vidi projicirane lastnosti. Torej se najprej prek projekcij srečamo z resnicami, ki so bolj v nas kot zunaj nas. Večina tistega, kar opazimo v drugih in v svetu okoli nas, so v resnici naše projekcije nezavednih vsebin v zunanje okolje. »Rorschachov preizkus« (glej Pascal, 1999:90) vključuje šest črnilnih pack, v katerih vsak

posameznik vidi povsem drugačne stvari ali ljudi, kar daje psihologu vpogled v posameznikovo nezavedno, saj je to kar vidi, odraz njegovega nezavednega. Tako Jung razlaga tudi pojav zodiakalnega kroga. Menil je, da so ljudje na nebu videli vsebine kolektivnega nezavednega, namreč arhetipe. Tudi stari Grki, ki so na nebu imeli nešteto bogov s popolnoma človeškimi lastnostmi in medsebojnimi odnosi, so lep primer projekcije kolektivnega nezavednega. Številni bogovi in boginje iz mitov so tako v resnici sestavine duše (psihe) človeštva. Svet mitologije je v resnici svet globinske psihologije. »Nacionalno in etnično ozadje obarva in pooseblja arhetipske podobe, ki se pojavljajo v psihi, sanjah, domišljiji in vedenju...Ne smemo pozabiti, da naši predniki še naprej živijo v genih v nas« (Pascal, 1999:95). Toda prav tako ne smemo pozabiti, da so to le površinske razlike arhetipov, ki so univerzalni. Arhetipske podobe so namreč številčno dokaj omejene, saj ustrezajo tipičnim in temeljnim izkušnjam ljudi od pradavnine naprej.

2.2. Osebno nezavedno in kompleksi

Še preden se je Jung odločil, da bo svojo smer mišljenja imenoval »analitična psihologija«, jo je imenoval »psihologija kompleksov«, saj je želel poudariti pomen, ki ga je pripisoval temu vidiku psihologije. Jung je komplekse definiral kot »psihične entitete, ki so zunaj nadzora zavestnega uma« (Pascal, 1999:68). Obstajajo ločeno v temnih območjih nezavednega in lahko ovirajo ali spodbujajo zavestno delovanje. Kompleks je zelo občutljiva in zelo manipulativna sila v nezavednem, ki se dvigne iz globine, izrine ego in prevzame popoln nadzor nad osebnostjo. Kompleks je sestavljen iz jedra, ki je zelo nabit z emocijo in osebnim pomenom. Po naravi je zelo avtonomen in obdan ali povezan z mnogimi asociacijami istega čustvenega tona ali podob, ki se nanašajo na človekovo osebno preteklost. Te čustveno uglašene podobe in asociacije, ki se kopičijo okoli elementarnega jedra, so ponavadi podoba matere, očeta, predstave o denarju, lastni vrednosti, moči in drugih močnih gonilnih in motivacijskih silah. Naše komplekse sprožijo k delovanju zunanji ali notranji sprožilci kot so beseda, misel, film, glasba. Prebujen kompleks

začne delovati in obvlada vso osebnost. Tudi ego se nasproti kompleksa umakne v »pasivno ujetništvo« (Pascal, 1999:69), dvigajoči se kompleks pa spravi na dan nepredvidljive osebnostne poteze ali tujo osebnost. Stanje je podobno stanju obsedenosti. Razum nima nobene moči več nad dogajanjem. Ko smo v primežu nezavedne sile kompleksa, se z njim identificiramo. Postanemo nezavedni, kot je kompleks. Komplekse imamo vsi, ali bolje rečeno, kompleksi imajo vse nas. Lahko so pozitivni ali negativni, vedno pa kažejo na nekaj nerazrešenega in konfliktnega, nekaj neintegriranega v posameznikovi nezavedni psihi. Da bi razumeli te dinamične strukture človekove psihe, moramo nameniti pozornost arhetipskemu, mističnemu jedru nezavednega. Beseda arhetip izhaja iz grških besed arche, ki pomeni »prvoten, prvobiten«, in typos, ki pomeni »vtis, znak, vzorec«. Kompleksi, ki predstavljajo tipične vzorce človeškega vedenja, so neposredni izrazi arhetipov, skritih v najglobljih slojih nezavednega. Po Jungu so kompleksi kraljevska pot k nezavednemu, ne sanje, kot je verjel Freud. Jung razlikuje med osebnim nezavednim (kompleksi) in kolektivnim nezavednim (arhetipi) (Pascal, 1999). Kolektivno nezavedno je videl kot shrambo arhetipskih vzorčnih sil človekovega vedenja in izkustva. Kolektivno nezavedno je kot podedovane, biokemično prenašane značilnosti in predispozicije vzorčnega psihičnega delovanja. Za Junga so kompleksi dinamične točke duševnega življenja, ki naredijo človeška bitja to, kdor so. Če v sebi ne bi imeli teh dinamičnih vozlišč, bi se duševno življenje usodno ustavilo (glej Pascal, 1999:81). Za Junga so kompleksi izziv k večji evoluciji, za Freuda so bili le dokaz patološke motnje. Reintegracija osebnega kompleksa vodi v olajšanje in pogosto tudi v ozdravljenje, invazija kompleksa iz kolektivnega nezavednega pa je zelo neprijeten in celo nevaren pojav. Kompleksi sami po sebi, najsi bodo osebni ali kolektivnega nezavednega, niso patološki. Patologija po Jungu izvira iz posameznikovih nezavednih konfliktnih odzivov na arhetipske probleme, ki izhajajo iz kolektivnega nezavednega. Če človek z dialogom vzpostavi stik z določenim kompleksom, bodo z njega sčasoma odpadle nakopičene izrinjene asociacije osebne preteklosti ter odkrile golo, brezčasno, neosebno arhetipsko jedro. Posameznik lahko potem vidi jedro konflikta kot trajni človeški problem, ne zgolj kot osebni problem.

Vsebine osebne nezavedne so v glavnem kompleksni, polni emocij in obarvani z občutji, vsebine kolektivnega nezavednega pa so arhetipi. Natančno rečeno, ljudje ne izkusimo arhetipov samih po sebi, ker ležijo v nedosegljivih območjih kolektivnega nezavednega. »Tisto, kar doživljamo, so arhetipske podobe v našem osebni nezavedni, ki so emanacije arhetipov globoko v kolektivnih slojih. Arhetip, nevidno vozlišče, ne pripada psihološkemu, temveč psihoidnemu območju zavesti, ki meji na metafizične razsežnosti našega bivanja« (Pascal, 1999:87). Jung se ni strinjal s trditvijo, da se ljudje rodimo kot nepopisan list, da duša novorojenega otroka ni tabula rasa, v smislu, da v njej ni ničesar, nasprotno, trdil je, da je v otroku arhetipski genski potencial. Obredi družbene interakcije, igre dvorjenja, načini zaznavanja in vrednotenja zaznanega, stališča, ideje, kulturna tradicija, vse to je arhetipsko, tipično in večno ponavljajoče se vedenje človeških bitij. Individualnost vsakega posameznika se kaže le na površju kolektivne zavesti, pod določeno globino pa je vse brezosebno. »Ali z drugo prisodobno: valovi na morju so osebni, morje samo pa je kolektivno in brezosebno« (Pascal, 1999:89).

2.3. Kolektivno nezavedno in arhetipi

Del nezavednega, ki je na nek način površinski, je nedvomno osebne narave, Jung ga je imenoval osebno nezavedno (glej Jung, 1995:39), ta se naslanja na globlji sloj, ki ne izhaja več iz osebne izkušnje in ni pridobljen, temveč vrojen. Ta globlji sloj je kolektivno nezavedno, izraz kolektivno pa je Jung izbral, ker nezavedno ni individualne, ampak obče narave, s čimer nasprotno osebni psihi ohranja vsebine in aspekte obnašanja, ki so povsod in v vseh individuih, isti. Pri vseh ljudeh je to nezavedno enako, s tem pa ustvarja neko v vsakem prisotno splošno duševno bazo nadosebne narave (glej Jung, 1995:39). Duševno eksistenco lahko spoznamo zaradi prisotnosti vsebin, ki so sposobne postati zavestne. Vsebine osebne nezavedne so največkrat čutno poudarjeni kompleksi. Vsebine kolektivnega nezavednega pa so arhetipi. Pri kolektivno nezavednih vsebinah govorimo o izvornih tipih,

o občih vzorcih, ki obstajajo že od nekdaj. Primitivna plemenska znanja govorijo o arhetipih na poseben način. To seveda niso več vsebine nezavednega, ampak so se spremenile v formule, ki se prenašajo znotraj tradicije v večinoma skritih znanjih. Dobro znana pojma za arhetip sta tudi mit in pravljica (glej Jung, 1995:41). Tudi tukaj imamo posebno oblikovane formule, ki so bile prenašane skozi dolga časovna obdobja. Vsi mitizirani dogodki v naravi, kot so letni časi, lunine mene itd., niso alegorije, parafraze zavestne vsebine, teh objektivnih izkušenj, temveč so simbolični izrazi za notranjo in nezavedno dramo duše, ki je v človekovi zavesti dosegljiva preko poti projekcije, torej zrcaljenih v dogodkih narave (glej Jung, 1995:42).

Kolektivno nezavedno je del psihe, ki ga lahko ločimo od osebnega nezavednega kot njegov negativ, ker ne obstaja na podlagi osebnega izkustva. Medtem, ko je osebno nezavedno v glavnem sestavljeno iz vsebin, ki so bile nekoč zavestne, vendar so nato iz zavesti izginile, ker so bile bodisi pozabljene ali potlačene, pa vsebine kolektivnega nezavednega nikoli niso bile v zavesti in zato niso nikoli postale individualne. Ohranjajo se skozi dedovanje (glej Jung, 1995:25). Pojem arhetipa, ki je neizogibni kolerat ideje o kolektivnem nezavednem, pomeni navzočnost določenih oblik v psihi, ki so povsod prisotne in razširjene. So nekakšne praoblake, predeksistentne oblike. Za razliko od osebne narave zavestne psihe ter osebnega nezavednega, obstaja še nek drugi psihični sistem kolektivnega neosebnega značaja ob naši zavesti. Kolektivno nezavedno se torej ne razvija individualno, temveč se podeduje. Sestavljeno je iz predeksistentnih oblik, arhetipov, ki lahko šele drugotno postanejo zavestne ter vsebinam zavesti podelijo jasno očrtano obliko.

Ko se v življenju dogodi nekaj, kar se ujema z nekim arhetipom, se bo ta aktiviral in nastopila bo prisila ponavljanja, ki bo vztrajala nasproti razumu in volji, ali pa bo v primeru odpora, pripeljala do konflikta, ki lahko naraste do patološke ravni, do nevroze (glej Jung, 1995:31). »Arhetip v bistvu predstavlja nezavedno vsebino, ki se na način ozaveščanja in percepiranja spreminja, in sicer v smislu ustrezne individualne zavesti, znotraj katere se pojavlja« (Jung, 1995:41). Natančneje, nam se skozi sanje, mite in pravljice

kažejo arhetipske predstave, saj arhetip, vzet sam zase, predstavlja hipotetično, nevidno predlogo (glej isto).

Arhetipi se kažejo kot posebljeni ali kot arhetipi »premen« (Jung, 1995:75), ki ne predstavljajo nikakršnih osebnosti, temveč tipične situacije, mesta, sredstva, poti itd., ki simbolizirajo določeno vrsto premene. Patološki element ni v eksistenci teh predstav, ampak v disociaciji zavesti, ki nezavednemu ne zmore več vladati. V vseh primerih disociacije se zato javlja nujnost integracije nezavednega v zavest. Gre za sintetični postopek, ki ga je Jung označil kot »proces individuacije« (Jung, 1995:77). Ta proces ustreza naravnemu toku življenja. Ker ima človek zavest, se takšen razvoj ne odvija gladko, ampak večkrat variira in je zmoten v tem, ko zavest vedno znova zaide proč od arhetipske podlage in se z njo postavi v nasprotje. Iz tega potem izhaja nujnost sinteze obeh pozicij in pomeni psihoterapijo že na primitivni stopnji, kjer se odvija v obliki obredov ozdravitve.

Psihološka težava ljudi je, da arhetipi živijo nas, namesto da bi mi živeli arhetipe. To pomeni, da sodobni človek nima ozaveščenega znanja o arhetipih v svojem nezavednem, zato ni sposoben ozavestiti globljih resnic o sebi, to pa vodi v stanje, ko arhetipi živijo človeka. Če se ne zavedamo sil v našem nezavednem, če se ne zavedamo, da nas imajo v oblasti, se bomo s temi arhetipskimi silami poistovetili. »Če je ego v oblasti arhetipa, je naše vedenje nezavedno, in zato postanemo sužnji arhetipskih impulzov« (Pascal, 1999:96). Tako stanje pa povzroča večino človeškega trpljenja. Arhetip ima pozitivno in negativno stran, zato dobimo nadzor nad njim z aktiviranjem in poudarjanjem pozitivne strani. Poudarjanje pozitivnega ne pomeni odstranitev negativnega, saj bo to še vedno obstajalo, vendar pa bo postalo obvladljivo. Arhetipi so temeljna dinamika zavestnega uma, skriti v psihičnih globinah, ki nas silijo k dejanjem in vedenjem ter načinom zaznavanja in vrednotenja stvarnosti vsakdanjega življenja tukaj in zdaj. Te podobe, ki dajejo obliko, določajo tudi vzorce vseh čustev. »Jung je verjel, da so arhetipska nagnjenja, psihični vidik materialnih možganov, podedovana s človekovo strukturo možganov« (Pascal, 1999:98). Naši duševni problemi so arhetipsko enaki problemom naših prednikov. Arhetipi so vedno enaki, le svoja »oblačila« spreminjajo s časom in kulturo. Trpljenje in nesreča sta

priložnosti, da se prebijemo k višji, bolj osmišljeni zavesti. Trpljenje je namenjeno temu, da nas požene naprej k novim stanjem obstoja.

Freud je prvi opazil in razložil dejstvo, da se v sanjah pogosto pojavijo elementi, ki niso individualni in jih ni mogoče zvesti na sanjalčevo osebno izkušnjo. Freud jih je poimenoval »arhaični ostanki«, mentalne oblike, katerih obstoja ni mogoče razložiti z ničimer iz posameznikovega osebnega življenja in za katere se zdi, da so izvirne, prirojene in podedovane oblike človeškega duha (glej Jung, 1995:68). Jung sam pa pravi, da se je psiha razvijala skozi zgodovino tako kot človeško telo. S tem pa ne misli na »zgodovino« kot na dejstvo, da se duh gradi prek jezika in drugih kulturnih izročil, zavestno sklicujoč se na preteklost. Mislil je predvsem na biološki, predzgodovinski in nezavedni razvoj duha v arhaičnem človeku, čigar psiha je bila še vedno blizu živalske. »Ta neizmerno stara psiha tvori osnovo našega duha, tako kot zgradba našega telesa temelji na splošnem anatomskem vzorcu sesalca« (Jung, 1995:69). Jung opozarja, da arhetipov ne smemo misliti kot točno določene mitološke podobe ali motive. Te so le zavestne reprezentacije arhetipov. Arhetip je težnja, da se oblikujejo različne upodobitve enega in istega motiva – reprezentacije, ki so lahko v podrobnostih sicer izredno razlikujejo, a pri tem ohranijo skupen osnoven vzorec. Arhetipi so nagonška težnja. Odnos med nagoni in arhetipi je odnos med psihološkimi vzgibi, zaznani s čuti, in izrazom teh nagonov v fantazijah ter razkrivanje le teh prek simbolnih form. Te pojavne oblike Jung imenuje arhetipi. So brez znanega izvora, razmnožujejo pa se povsod po svetu že od nekdaj. Kolektivni miselni vzorci človeške duševnosti so, tako kot nagoni, vrojeni in podedovani. V primernih okoliščinah delujejo v nas bolj ali manj enako. Čustveni izrazi, ki jim omenjeni miselni vzorci pripadajo, so razpoznavno enaki povsod po svetu. »Osebno se pridružujem mnenju, da smo ljudje najprej nekaj počeli in se šele precej kasneje vprašali, zakaj« (Jung in drugi, 2002:78). Miselne oblike, univerzalno razumljeni gibi in mnogo stališč sledijo vzorcu, zasnovanem že davno prej, preden je človek razvil reflektirano zavest. Lahko bi celo domnevali, da najzgodnejši začetki človekove reflektivne sposobnosti izvirajo iz bolečine, ki je sledila močnim čustvenim pretresom, to pa je vodilo v preobrazbo človeka. Kadar pride do

tovrstne nenadne preobrazbe, lahko večkrat dokažemo, da je v posameznikovem nezavednem že dolgo pred tem deloval neki arhetip in spretno urejal okoliščine, ki so privedle do krize. Arhetipske oblike niso torej le statični vzorci, temveč dinamični dejavniki, ki se izražajo v človeških vzgibih prav tako spontano kot nagoni (glej Jung in drugi, 2002:78).

Sanje imajo slutenjski ali prognostičen vidik in če jih včasih ne razumemo, to pomeni, da je v nevednosti le naša zavest, nezavedno pa ima vse informacije in je tudi že prišlo do neke ugotovitve, ki se je izrazila s sanjami. Pravzaprav se zdi, da je nezavedno sposobno preučevati dejstva in sklepati, prav tako kot zavest. Ugotovitve nezavednega, kolikor je to mogoče razbrati iz sanj, so nagonske. Logična analiza sodi v domeno zavesti; izbiramo z razumom in znanjem. Nezavedno pa povečini obvladujejo nagonska nagnjenja, ki jih predstavljajo ustrezne mislene oblike, arhetipi. Arhetipska duševnost ne uporablja procesa razmišljanja, tako kot zavest, ampak je prevzela vlogo napovedovanja. Arhetipi imajo lastno pobudo in energijo, da podajo smiselno interpretacijo dogodkov v njihovem značilnem simbolnem slogu. Pojavljajo se in izginjajo po svoji volji, zato našo zavest velikokrat ovirajo ali pa spreminjajo naše zavestne namene. Njihovo energijo lahko začutimo kot posebno prevzetost, ki jih spremlja. Isto lahko začutimo pri osebnih kompleksih, a ti ne povzročijo kaj več od osebnih predsodkov, arhetipi pa ustvarjajo mite, religije in filozofije, ki zaznamujejo celotne narode in zgodovinske dobe. Osebne komplekse razumemo kot kompenzacijo za enostranska in sprevržena stališča zavesti, prav tako pa v mitih religiozne narave lahko vidimo vrsto duhovne terapije za trpljenje in tesnobe človeštva nasploh – lakote, vojne, bolezni, starosti, smrti.

Dejstvo pa je, da danes vemo več o mitološkem simbolizmu kot vse generacije pred nami, saj ljudje v preteklosti niso razmišljali o svojih simbolih, simbole so preprosto živeli, njihov pomen pa jih je nezavedno navdihoval. »Dejanj« ni nihče nikoli izumil, dejanja je človek izvajal, misli pa je razkril razmeroma pozno. Sprva so ga k dejanjem spodbujali nezavedni dejavniki in šele veliko kasneje se je začel spraševati o tem, kaj ga je pravzaprav spodbudilo. Na koncu mu je ostal le en odgovor: namreč, da je on sam tisti, ki se je spodbudil, preprosto ni mogel prepoznati nobene druge

motivacijske sile razen lastne. Psiha pa se razvija še danes, ženejo nas tako notranje sile kot zunanji dražljaji. Te notranje sile ali motivi imajo globok izvor in niso plod zavesti niti niso pod njenim nadzorom. V mitologiji zgodnejših časov so tem silam rekli mana ali duhovi, demoni in bogovi. Te sile delujejo tudi danes, nič manj kot v preteklosti. Imenujemo pa jih glede na posledice, ki nam jih prinašajo. Dobre, ki se skladajo z našimi željami, imenujemo dobre slutnje ali intuicija, v nasprotnem primeru pa jih imenujemo smola, nesrečna usoda. Edino, česar si ne bomo priznali, je, da smo odvisni od »sil«, ki jih ne moremo nadzorovati. Dejstvo je, da je civilizirani človek v zadnjem času povečal moč volje, ki jo lahko uveljavi, kadar se mu zahoče. Svoje delo opravlja učinkovito, ne da bi pri tem iskal pomoč pri bogovih, dobrih vilah. Shaja celo brez vsakodnevne molitve za božjo pomoč. Sodobni človek verjame le sam vase, v sposobnost svojega razuma, zato se ne zaveda, da je kljub vsej racionalnosti in učinkovitosti še vedno v oblasti »sil«, ki jih ni sposoben nadzorovati. Njegovi demoni in bogovi niso izginili, le druga imena so dobili. Še vedno ga navdajajo z nemirom, preganjajo z neopredeljivimi strahovi, duševnimi težavami, neobvladljivo potrebo po tabletah, alkoholu, tobaku, hrani in celo vrsto nevroz.

Kar danes pojmuje pod civilizirano zavestjo, se je postopoma odcepilo od osnovnih nagonov, ki pa niso izginili. Le izgubili so stik z našo zavestjo, zato se morajo uveljavljati na posreden način, bodisi prek fizičnih simptomov, kadar gre za nevroze, bodisi z raznovrstnimi dogodki, kot so na primer nerazložljiva razpoloženja, nepričakovana pozabljanja ali napake v govoru. Sodobni človek rad verjame, da je gospodar svoje duše. Vendar pa mu to prepričanje daje dejstvo, da kljub svoji volji ni sposoben nadzorovati svojih razpoloženj in čustev, da obstaja nešteto skrivnostnih načinov, s katerimi se nezavedni dejavniki tihotapijo v njegove načrte in odločitve. Ti nezavedni dejavniki obstajajo zaradi avtonomnosti arhetipov. Sodobni človek je namreč razdvojen in njegova zavest noče in ne razume svoje druge polovice. Sodobni človek nima ozaveščene temne plati svoje narave, ali z Jungovimi besedami, ne vidi svoje sence. Človek pa potrebuje splošne ideje in prepričanja, ki bodo osmislila njegovo življenje in mu omogočila, da najde

svojo vlogo, svoje mesto v svetu. Naloga religioznih simbolov pa je ravno osmišljanje človekovega življenja.

Psihologe zanimajo predvsem »naravni« simboli, ki izhajajo iz nezavednih vsebin psihe in se pojavljajo kot ogromno število variacij osnovnih arhetipskih podob, saj je v njih mogoče izslediti njihove arhetipske korenine. Med kulturne simbole pa sodijo tisti, ki jih še vedno uporabljajo mnoge religije. Prešli so številne preobrazbe, tudi dolgotrajen proces bolj ali manj zavestnega razvoja, in postali kolektivne podobe, sprejete v širši javnosti civiliziranih družb. Arhetipi se pojavljajo v vsakdanjih izkušnjah in so hkrati podobe in emocije, saj je sama podoba brez emocije le besedna slika brez večjega pomena. Če pa jo prežemajo še emocije, dobi numinozno moč, postane dinamična in gotovo povzroči posledice.

2.4. Proces individuacije

Jung je ugotovil, da sanje, ki so del obsežne mreže psihičnih dejavnikov, sledijo nekemu vzorcu, ki ga je poimenoval »proces individuacije« (Jung in drugi, 2002:162). Če v daljšem časovnem razdobju opazujemo vzorec naših sanj, zasledimo nekakšno prikrito težnjo upravljanja in usmerjanja, ki poraja počasen, neopazen proces psihične rasti – procesa individuacije. Tega ni moč sprožiti z zavestnim naporom volje, ker se zgodi le naravno, lahko pa ga pospešimo, a le s pravilno interpretacijo sanjskih vsebin in njihovih simbolnih pomenov. Središče našega psihičnega ustroja je Jung poimenoval »sebstvo« (Jung in drugi, 2002:163) in ga opisal kot totaliteto celotne psihe, da bi ga ločil od ega, ki predstavlja le del te celote. Tega notranjega središča se ljudje zavedamo že od nekdaj, saj se pojavlja tudi v starih civilizacijah. Sebstvo lahko definiramo kot notranji usmerjevalni dejavnik, ki se razlikuje od zavestne osebnosti, katere le del je tudi ego, in s katerim se lahko povežemo, če proučujemo svoje sanje. Ravno sanje dokazujejo obstoj upravljalnega središča. Celostnost naše psihe se sprva pojavi zgolj kot prirojena možnost in od vsakega posameznika je odvisno ali bo sposoben oziroma dojemljiv za sporočila sebstva, ki jih posreduje ego, ki ga bodo vodila

skozi razvoj do popolnejšega človeškega bitja. Ego torej ni bil ustvarjen le za sledenje samovoljnim vzgibom, temveč tudi kot pomoč pri uresničitvi totalitete – celoviti psihi. Ego je namreč tisti, ki osvetljuje njen celotni ustroj in ji dopušča, da se ozavešči, s tem pa tudi uresniči, a šele ko se ego očisti vseh namer ali zaželenih ciljev, ko pozorno prisluhne in se prepusti notranji težnji po rasti. Neozaveščeni deli psihe namreč predstavljajo le latentne možnosti, ki pa se ne bodo uresničile. Cilj individuacije je torej uresničenje enkratnosti v posamezniku. Proces individuacije poteka tako na nezavedni kot tudi na zavestni ravni, na nezavedni se odvija sam od sebe, človek tako izživi svojo prirojeno človeško naravo, a samo če ga tudi ozaveštimo in z njim vzpostavimo živo vez, bo to proces individuacije v pravem pomenu besede. Človek je namreč sposoben zavestno sodelovati pri svojem razvoju, lahko ga celo spodbuja in dejavno sodeluje. Ne smemo pa sklepati, da je proces individuacije potemtakem le sporazum med prirojeno klico celovitosti in zunanjimi dejavniki usode. Šele v subjektivnem izkustvu procesa individuacije lahko začutimo, da se vanj dejavno in ustvarjalno vključuje tudi neka nadnaravna sila. Dejanski proces individuacije, pod kar mislimo zavestno sprijaznjevanje s svojim notranjim središčem oziroma sebstvom, se začne v trenutku, ko je posameznikova osebnost ranjena in človek trpi. Prvotni šok pomeni nekakšen klic, čeprav ga največkrat ne razumemo. Ego ga čuti kot oviro na poti uresničevanja svoje volje in želja, ki jih ponavadi projicira na nekaj zunanjega. Odgovornost za tisto, kar ga ovira, ego najraje zvrne na nekoga ali nekaj zunanjega, na partnerja, na usodo, na Boga, le svoje odgovornosti ne bo sprejel. Če se osredotočimo na nezavedno brez prenažljenih predpostavk in čustvene odklonilnosti, bo pogosto pridrla na dan z izobiljem koristnih simbolnih podob. Včasih pa se proces začne z »ozaveščanjem svoje sence«, to je z vrsto bolečih spoznanj o tem kaj vse je z nami in z našimi zavestnimi stališči narobe.

2.4.1. Ozaveščanje sence

Ta proces, ko se seznanjamo z našo lastno temno podobo, ki si je dotlej nismo bili pripravljeni priznati, je Jung poimenoval »ozaveščanje sence« (Jung in drugi, 2002:170). Ta del osebnosti je poimenoval »senca«, ker se v sanjah dejansko pogosto pojavlja v poosebljeni obliki. Senca ni celota nezavedne osebnosti, temveč uteleša neznane ali le malo znane lastnosti ega, tiste, ki bi lahko bile tudi zavestne. Ozaveščanje sence posamezniku razkrije, da je te lastnosti, predvsem slabo vrednotene kot so egoizem, lenoba, opravljalnost, malomarnost ipd., ki jih sebi ni priznaval, razločno lahko opazil pri drugih in so ga celo motile. Vse kar je v našem nezavednem, najprej v projicirani obliki doživljamo zunaj sebe. Kompleksa ne vidimo v sebi, vidimo ga projiciranega na drugih ljudeh. Enako kot za negativne pa velja tudi za pozitivne komplekse, kot so veliko prijateljstvo ali občudovanje. Četudi bi nam te lastnosti očital nekdo drug, si jih ne bi priznali, naš ego obmolkne šele, ko ga oštejejo naše lastne sanje. Takrat se začne soočenje in ozaveščanje sence. Posameznikova senca pa ne vsebuje le vsebin, ki smo jih zavestno izpustili. Senca je veliko bolj dovzetna za kolektivne okužbe kot zavestna osebnost. To pomeni, da se lahko včasih prepustimo vzgibom, ki sploh niso naši, so del kolektiva, ki nas je »okužil«, dober primer je opravljanje, ko nas drugi potegnejo v razgovor. Senca ponavadi vsebuje vrednote, ki jih zavest potrebuje, vendar v obliki, ki jo posameznik težko integrira v svoje življenje. Ali bo senca naš prijatelj ali sovražnik, je odvisno predvsem od nas samih. Senca ni nujno vedno naš nasprotnik, če se le sprijaznimo z njo in jo sprejmemo. Senca postane sovražna, če jo zanemarjamo ali je ne razumemo. Ne glede na to, kakšno obliko senca privzame, njena naloga je, da zastopa nasprotno stran ega in pooseblja vse tiste lastnosti, ki jih človek pri drugih najbolj prezira. Ima pa človekova senčna stran tako silovit naboj, da mu včasih z razumom preprosto nismo kos. Tako včasih posameznik ne ve, kaj mu senca sugerira, stvar, ki bi jo moral početi, ali stvar, ki v resnici oporeka njegovemu preveč čistunskemu egu. Večinoma človek nekje čisto na dnu svojega bitja ve, kam naj bi se

usmeril, in kaj bi moral storiti, če le ni »jaz« preglasen, da ne slišimo notranjega glasu.

Razvoj sence poteka vzporedno z razvojem ega. Vse, česar ego ne želi izraziti, iz kakršnega koli notranjega ali zunanjega razloga, je izrinjeno v osebno nezavedno. Narava izrinjenega materiala je različna, morda so to antisocialne težnje ali pa celo nadarjenost, ki je zaradi lenobe in nediscipline ne moremo razviti. Senco vidijo vsi, le človek sam ne. Kot vse dele nezavednega, vidimo tudi senco najprej zunaj sebe, v projekciji. Jung je razlikoval osebno senco od kolektivne sence. Opazil je, da osebna senca vsebuje psihične značilnosti posameznika, ki niso bile izražene vse od rojstva ali adolescence naprej (glej Pascal, 1999:128). Kolektivna senca izhaja iz kolektivnega nezavednega in je izraz temne strani sebstva, projicirana na manjšo skupino v neki kulturi ali pa celo na ves narod. Kolektivna senca pa lahko predstavlja tudi temno stran vsega človeštva in je v vsakem izmed nas (isto).

Navadno se najprej srečamo z osebno senco, vidimo jo kot svoj alter ego ali podosebnost, če je negativna, ovira psihično ustvarjalnost. Negativna senca je zaustavljena, ujeta psihična energija. Vse, čemur se ego upira, bo ostalo, saj z uporom dobesedno energijsko napajamo lastnosti, ki se jim upiramo. Vzrok pa ni v senci sami, ampak v našem odnosu do nje. Negativni odnos izziva senčne podosebnosti, ki se na zavračanje in pomanjkanje ljubezni podobno odzivajo, kar povzroči ponovno zavračanje s strani ega, vse to pa vodi v začarani krog. Najhujša nevednost, ki jo moramo premagati, je nevednost o bipolarni naravi človekove psihe. Šele ko bomo sprejeli dejstvo, da je vse v naravi bipolarno, da ima vse pozitivno in negativno plat, bomo lažje sprejeli svojo človeško naravo in ne bomo tako obupno poskušali zatreti njene negativne strani. Vse oblike negativnosti, kot sta jeza in sovraštvo, izvirajo iz čustva, da nismo ljubljene. Ljubezen, najpopolnejša oblika zavesti, naredi, da se počutimo eno z drugimi. Senca se od upornega kompleksa razlikuje po tem, da je v nezavedno ni potisnila travma, kot je potisnila kompleks. Materiali, iz katerih so sence, izrinjajo in tlačijo ideali lastne persone, na katere pa vplivajo vrednote družine in kulture, ki ji pripadamo. V sanjah in domišljiji se senca na splošno pojavlja kot osebnost istega spola,

kot je ego, prav tako tudi v projekciji. »Človek brez sence« je statistično najpogostejši človeški tip, ki si domišlja, da je zgolj tisto, kar želi o sebi vedeti (Jung, 1995:154) Tak človek množice, načeloma ničesar ne vidi, ker tudi ni potrebno, da bi kaj videl, saj je edini, ki lahko naredi napako, tisti Drugi, ki ga največkrat vidi v družbi ali državi. Tisti, ki se naprotno pogloblja vase, pa se čuti odgovornega za svoje duševne lastnosti, toliko bolj, kolikor jasneje se zaveda, kakšen bi moral biti, da bi postal bolj zdrav, stabilen in sposobnejši. Tak posameznik se čuti tudi bolj odgovornega za svet okoli sebe, medtem ko človek množice ne čuti odgovornosti glede političnih in družbenih katastrof.

Svojo kolektivno senco lahko vidimo in doživljamo v projicirani obliki v tej ali oni deželi, navadno nam najbližji, ki služi kot obešalnik zanj. Dežela, ki privlači projekcijo, ima v resnici nekaj značilnosti, zaradi katerih je lahko obešalnik za določeno projekcijo, toda kar mi dejansko vidimo, je zelo povečana subjektivna verzija. Pomembno je videti, katere lastnosti projiciramo na druge narode, prav tako pa je pomembno, kaj ti drugi narodi projicirajo na nas, ne toliko zato, da bi odkrili, kakšne so njihove sence, temveč da bi odkrili, katere značilnosti nas kvalificirajo kot obešalnik za njihove projekcije. Ne pozabimo, da se radi bojimo vsega, česar ne poznamo, česar se bojimo pa zlahka zasovražimo in kar sovražimo, postane neverjetno magneten obešalnik, na katerega obešamo svoje najslabše projekcije.

Ne smemo verjeti, da so le Grki, Rimljani in judovska religija oblikovali zahodno psiho. Naši človeški problemi so kolektivni, zelo stari, trajni, arhetipski in zgodovinski. Jung meni, a sta psihologija in mitologija eno in isto (glej Pascal, 1999:145). V zahodni kulturi so lastnosti negativne sence našete v sedmih smrtnih grehah: napuh, zavist, lakomnost, nečistost, požrešnost, jeza in lenoba.

2.4.2. Anima: ženska v moškem

Nekoliko globlje za senco se pojavi še nek drug notranji lik, ki je odvisen od spola. Tako bo moški odkril žensko poosebitev nezavednega, ženska pa moško poosebitev nezavednega. Jung je žensko poosebitev poimenoval

»anima«, moško pa »animus« (Jung in drugi, 2002:179). Anima je v moški psihi posebitev ženskih psihičnih nagnenj. Značaj moške anime, kakršen se pokaže pri posamezniku, praviloma oblikuje njegova mati. Negativno doživetje matere pomeni, da se tudi anima pokaže kot negativna, in sicer kot razdražljivo ali potrto razpoloženje, spremenljivost, negotovost in občutljivost, otopelost, strah pred boleznijo, impotenco, nesrečo. Negativna anima se v moški osebnosti razkriva tudi v mehkužnosti, zbadljivosti, kritičnosti. Če je moški nasprotno, svojo mater doživel preveč pozitivno, ima to prav tako značilen vpliv na njegovo animo. Postane lahko poženščen ali žrtev žensk, v obeh primerih se izkaže, da se ni sposoben spopasti z življenjskimi težavami. Takšna anima moške spremeni v sentimentalneže, razdražljive in preveč občutljive. Vsi ti obrazi anime pa imajo enako težnjo kot senca, mogoče jih je projicirati, da jih bo moški dojemal kot lastnosti specifične ženske. Kot take naj bi moškega prisilile, da samega sebe pripelje do zrelosti, da integrira večji del svoje nezavedne osebnosti in ga vključi v svoje življenje. Seveda pa anima nima le negativnih vidikov. Anima je moškemu predvsem posrednica notranjega sveta oziroma vodnica k sebstvu. Razvoj anime poteka v štirih stopnjah (glej Jung in drugi, 2002:187): prvo stopnjo najbolje simbolizira lik Eve iz krščanstva, ki predstavlja povsem nagonске in biološke odnose. Drugo stopnjo simbolizira Faustova Helena, ki pooseblja romantično in estetsko raven, čeprav so pri njej še navzoče seksualne prvine. Tretjo stopnjo simbolizira lik device Marije, ki ljubezen (eros) povzdigne na raven duhovne predanosti. Četrta lik simbolizira Sapientia – modrost, ki presega še celo najsvetejše in najčistejše. To stopnjo lahko simbolizira lik Mone Lize na sliki Leonarda Da Vincija. Sodobni človek v svojem psihičnem razvoju le redko doseže takšno stopnjo. Mu pa anima le pomaga, ko začne moški resno obravnavati čustva, razpoloženja, pričakovanja in fantazije, ki mu jih pošilja njegova anima, ko jih prelije v neko obliko, npr. v ustvarjanje, pisanje, slikanje. Če bo moški pri tem dovolj pozoren in potrpežljiv, bo iz globin njegovega nezavednega splavalo še drugo gradivo in se navezalo na prejšnjega. Ko se fantazija enkrat dokončno oblikuje, jo mora proučiti tako intelektualno kot etično in jo hkrati čustveno ovrednotiti. Če se temu posveča dovolj resno in dovolj dolgo, bo proces

individuacije sčasoma postal edina resničnost, ki se bo razgrnila v svoji pravi obliki.

2.4.3. Animus: moški v ženski

Tako kot ima anima, ženska v moškem, dva obraza, dobrega in slabega, ima tudi animus, moški v ženski, dobro in slabo plat. Vendar pa se animus ne kaže pogosto v obliki erotičnih fantazij, temveč se izrazi kot skrito, »sveto« prepričanje. Animus se kaže kot trdoživa in nepopustljiva sila celo v navzven zelo ženstvenih ženskah. Animus se kaže kot nekaj, kar je v ženski trdovratno, hladno in popolnoma nedostopno. Mati je tista, ki oblikuje značaj sinove anime, pri hčeri pa je oče tisti, ki izrazito vpliva na hčerin animus. Obdari ga s posebnim pridihom neizpodbitnih, nesporno »pravih« prepičanj, ki nimajo zveze z osebno stvarnostjo ženske, kakršna v resnici je. Animus se tako včasih pojavi kot demon smrti, lahko tudi kot skupina mož, s čimer nezavedno simbolizira dejstvo, da je animus predvsem izraz kolektivnih prvin, manj osebnih. Psihološko gledano predstavlja obliko animusa, ki ženske odvrta od človeških odnosov, zlasti od stikov z moškimi iz mesa in krvi. Pooseblja zapredek sanjavih misli, prežetih z željami in sodbami o tem, kakšne bi stvari »morale biti«, kar žensko odreže od življenjske resničnosti. Prav tako kot anima pa tudi animus ni samo zbir negativnih lastnosti, saj s svojo ustvarjalno dejavnostjo zgradi most do sebstva. Ima torej isto vlogo ali nalogo kot anima pri moškem. Za žensko to pomeni, da ji bo pozornost, ki jo bo zavestno posvečala problemu svojega animusa, vzela veliko časa in povzročala hudo trpljenje. A če bo spoznala, kdo je njen animus, kaj zanjo pomeni, če se bo z njim soočila, namesto da se mu bo pustila obvladovati, tedaj lahko postane neprecenljiv notranji sopotnik, ki jo obdari z moškimi lastnostmi iniciativnosti, poguma, objektivnosti in modrosti. Tako kot anima ima tudi animus štiri stopnje razvoja (glej Jung in drugi, 2002:196). Najprej se pojavi kot poosebitev gole fizične moči – kot npr. mišičasti, atletski tip. Na naslednji stopnji sta zanj značilni iniciativnost in sposobnost načrtnega delovanja. Na tretji stopnji postane animus »beseda«, in ga najpogosteje

pooseblja profesor ali duhovnik. V svoji četrti pojavni obliki pa animus pomeni smisel. Na tej najvišji stopnji postane, tako kot anima, posrednik religiozne izkušnje, zaradi katere dobi življenje nov smisel. Ženski daje duhovno trdnost, nevidno notranjo moč, ki je protiutež njeni nežni zunanosti. V svoji najbolj razviti obliki lahko animus poveže žensko duševnost z duhovnim razvojem njenega časa, tako da postane odprta za ustvarjalne ideje, celo bolj kot moški.

Zdaj smo v astrološki dobi Vodnarja, arhetipa psihične androgenosti in individuacije, ki nam bo vladal naslednjih dva tisoč let, kar lahko spodbudi razvoj anime in animusa v človeku.

2.4.4. Drugi spol – v nas in zunaj nas

Značilne moške lastnosti, ki jih različno kažejo vsa moška mitološka božanstva – Mars, Merkur, Apolon, Jupiter in Uran ter druga, je Jung imenoval »princip Logosa« (Pascal, 1999:151). Logos je grška beseda in pomeni beseda, glagol, znanost, razum, razsodnost, abstrakcija. Izpeljanka logika pomeni osredotočeno zavest, ki je sposobna objektivno in jasno razločevati eno od drugega. Očetovski princip Logosa ustvarja v nas jasno osredotočeno zavedanje, ko se nenehno bojuje, da bi rešil združujoče, temne zavesti materine notranjosti, maternice, območje nezavednega. V nezavednem se vse spaja in zliva z vsem, očetovski princip Logosa pa nam omogoči, da natančno vidimo vse ločene oblike, njihovo posebnost in različnost. S tega vidika je prediren, bojevit in obvladuje sile teme, neosredotočeno nezavednost in mentalni dremež. Lastnost, značilno za vse boginje, je Jung poimenoval »Eros« (Pascal, 1999:152). Eros je sin Afrodite, boginje ljubezni, lepote in harmonije. Je podaljšana roka svoje matere. Kot mitska osebnost je aktivna moška sila povsem ženskega principa. Eros predstavlja žensko zemeljsko sorodnost ali zvezo z vsemi ljudmi, bitji in stvarmi. Ta zveza je spontana, osebna, čuteča in nagona. Ko se razvijamo v varnem ovoju materine temne, toda hranilne maternice, dobimo prvo izkušnjo tega ženskega principa. Princip Erosa je torej temna, neosrediščena

in zmedena nezavestnost materine maternice, Matere Narave, v vsej njeni lunarni nagonskosti in instinktivnosti, večno rastoča in pojemajoča, tke vse oblike zemeljskih bitij, jih poraja in ob smrti spet vpije vase. Kadar je zemeljski ženski princip, boginja Velika Mati, zapostavljena in ni čaščena in spoštovana, se maščuje nad zatiralno patriarhalnostjo tako, da se pojavi negativno in destruktivno. To je ena največjih arhetipskih sil, ki jo je treba sprejeti. Mati je v latinščini mater, iz katere je izpeljana latinska beseda materia, po naše materija. Če ji ne dovolimo izražati Erosovega principa instinktivne prijaznosti, povezanosti in enosti z vsemi bitji, rastlinami in z Zemljo samo, se v naši psihi manifestira z vsem maščevanjem kot kompulzivni in zaslužujoči materializem in odvisno potrošništvo, ki v resnici razkriva, koliko moči Logosa imamo v rokah. Če ne kultiviramo zdravih erotičnih medsebojnih povezanosti z ženskim materialnim svetom, se odnosi z njo skvarijo in vse zemeljsko postane žrtev pehanja za oblast, lakomnosti, manipulacije in prevlade enostransko razvitega principa Logosa. Zdajšnje stanje na Zemlji je neposredna posledica neravnotežja med ženskim principom Erosa in moškim principom Logosa, predvsem v kolektivni psihi zahodnih nacij, zraslih iz židovsko-krščanske dediščine, ki uči, da je »Oče, nebo, duh, Logos« dobro, »Mati, zemlja, meso, Eros« pa slabo. Židovsko-krščanski bog je eden redkih, če ne edini, ki nima svoje enakovredne družice. Božansko v tej religiji je torej le moško. Pretirano poudarjen Logos ustvarja odtujeno mrko osebnost, tekmovalnost in željo po moči nad drugimi. Pretirano poudarjen Eros pa na drugi strani povzroča megleno mišljenje, odvisnost, pomanjkanje identitete, negotove meje ega in zelo veliko pasivnost pri reševanju življenjskih izzivov. Psihično ravnovesje nastane le v nepretrgani igri utrjevanja, za katerega poskrbi princip Logosa, in mehčalnega dotika Erosa. Moški in ženski princip nujno potrebujeta drug drugega, kadar sodelujeta, kažeta svoje najboljše strani. Srečujeta se v človekovi psihi, ne glede na njegov spol. Jung je sklepal, da imata moški Logos in ženski Eros trdno podlago v bioloških in genskih dejavnikih. Oba sta arhetipa. Oba principa delujeta v obeh spolih, toda popolnoma različno. Jung je dognal, da je bila v psihi vseh moških, ki jih je analiziral, podoba ženske, ki ni obstajala niti v času niti v prostoru. To je podoba »večne

ženske«, spravljena globoko v moškem nezavednem kot arhetip prvobitne ženske, očitno podedovana iz pradavnine in nekako vgravirana v spominsko banko človeštva, polna nešteti vtisov človeške ženskosti vse od Eve naprej. Jung je odkril, da je arhetipska podoba ženske popolnoma nezavedna, zato jo moški vedno vidi zunaj sebe v projekciji na osebi, ki jo ljubi. Taka nezavedna projekcija lahko zelo dobro razloži razloge za spolno privlačnost ali odklanjanje. Jung je, kot že povedano, verjel, da vsak moški nezavedno nosi v sebi žensko in vsaka ženska moškega.

Anima je latinska beseda in pomeni »duša«. Nezavedna anima v moškem je tudi dinamika principa Erosa v njem, nezavedni animus v ženski pa je dinamika principa Logosa v njej. Ko fant razvija moško zavest ega, ostaja njegova ženska stran pretežno nerazvita in nediferencirana, skupaj z nerazvito funkcijo zavesti ostaja v globinah njegovega nezavednega. Enako se dogaja deklici z njeno moško stranjo, ki ostaja skupaj z njeno nerazvito funkcijo pretežno nerazvita in neopažena. Prej ali slej bo treba te kompenzacijske prvine, zakopane v nezavednem, dvigniti v zavest, to se bo zgodilo hkrati z gibanjem k celovitosti, ki ga spodbuja sebstvo. Jung je ta proces imenoval »individuacija« (Pascal, 1999:159). Izraz izhaja iz latinske besede *individuum*, ki pomeni nedeljiv, nerazcepljiv, cel. Individuacija se pravzaprav začne v trenutku spočetja in traja vse življenje. Pomeni »poroko« kvalitet obeh spolov v človeku. Vloga animusa je prebuditi žensko iz teže in inercije zavesti Matere zemlje ter ji pomagati do samozaupanja. Vendar njen »ženski« del ne sme izginiti. Pri tem so ji mitske boginje, Atena, Artemis, Demetra, Hera in druge, lahko zgled neodvisnosti in ji kažejo pot. Te boginje živijo v ženski psihi in čakajo, da jih prepozna in pokliče k delu. Toda sodobna ženska potrebuje tudi zglede in primere mitskih oseb v resničnem življenju, in to že v zgodnji mladosti, zato da lahko uresniči kvalitete boginj, ki so vrojene v njej. Če v družini ali ljudstvu ni zgledov oziroma modelov, jih mora zavestno poiskati med prijateljicami, učiteljicami ali junakinjami v filmih in knjigah. Pasivnost v tem pogledu pelje le še k bolj nezavednemu življenju. Tisto, kar asimilirani in ozaveščeni animus daje ženski, ima naravo Logosa, diferencirano znanje, kristalno jasno razumevanje in globok duhovni smisel življenja. Če pri moških anima ni zdravo integrirana v zavesti, jih

lahko tedaj, ko najmanj pričakujejo, potisne v kompulzivno mehkužnost, pogubno muhavost, veliko razdražljivost in uničujočo histerijo. Beseda histerija izvira iz grške besede, ki pomeni maternica (glej Pascal, 1999:161). Nerazvita anima v moškem ustvarja tak princip Erosa, ki onemogoča odnose, nekultivirani animus v ženski pa izraža primitiven princip Logosa. Za prestopne iz enega življenjskega obdobja v drugega, se izvajajo najrazličnejši iniciacijski obredi prehoda. Dandanes so to predvsem »obredi« ob koncu šolanja za prehod v odraslost. Vsi pravi obredi prehoda vključujejo prikaze smrti tistega, kar je posameznik bil dotlej, da se lahko ponovno rodi na naslednjo stopnjo psihološkega in telesnega razvoja. Idealno naj bi posamezniki, ne glede na spolno usmerjenost, končno razvili psihološko androgenost, moško-žensko ravnotežje, in postali popolna, celovita človeška bitja. To je doseženo, ko se anima oziroma animus »poroči« z moževo oziroma ženino zavestjo ega. Temu pravimo »sveta poroka«, saj se zgodi samo v psihi posameznega moškega in ženske. Resnično naravo vsakega moškega in vsake ženske, nas vseh, poosebljata Modri Starec in Velika Mati (glej Pascal, 1999:175), ki se pojavita v sanjah šele tedaj, ko je osebno nezavedno prišlo na svetlo in deluje kot aktivni partner v vsakdanjem življenju. Modri Starec in Velika Mati sta simbola sebstva, ki je doslej bivalo v globljih slojih kolektivnega nezavednega.

2.4.5. Sebstvo: simbol psihične celovitosti

Med arhetipi, ki jih je opazoval Jung, je eden najpomembnejših sebstvo, ki je »intuitiven in izkustven simbol psihične celovitosti, zajemajoč osebne in neosebne sfere zavesti« (Pascal, 1999:113). Najpreprostejša simbolična podoba te povezave je krog, razdeljen na štiri dele, ki ga na Vzhodu imenujejo mandala (Pascal, 1999:115). To je simetrična razporeditev štirih delov okoli poudarjenjega središča. Oblika mandale je simbol »celovitosti«. Pomeni arhetipsko podobo sebstva kot spravo vseh možnih nasprotij. Sebstvo pojmuje Jung kot enotno celovitost dveh psihičnih sistemov, zavestnega in nezavednega, toda oboje tudi presega, ki jo lahko ego le

intuitivno zazna. Je jedro in hkrati celota naše psihe. Če se je posameznik dovolj resno in vztrajno ukvarjal s problemom anime ali animusa, tako da mu (ji) ne predstavlja več točke identifikacije, bo njegovo nezavedno znova spremenilo svoj prevladujoči značaj in se pojavilo v novi simbolni obliki, v obliki sebstva (Jung in drugi, 2002:198). Ženska bo tako sanjala vzvišen ženski lik, svečenico, čarodejko, mati zemljo, boginjo narave ali ljubezni. Moški pa bo sanjal moškega pobudnika, guruja, starega modreca, duha narave. Sebstvo ni v celoti vključeno v naše zavestno doživljanje časa (v našo časovno-prostorsko dimenzijo), ker je hkrati omniprezentno. Pogosto se pojavi v obliki, ki kaže na vseprisotnost, izraža se kot gigantsko, simbolno človeško bitje, ki obsega ali vsebuje ves kozmos. Ko se to zgodi, je posameznik dejansko blizu ustvarjalne rešitve konflikta, ker se je aktiviralo človekovo psihično središče, da bi težavo premagalo. Naloga naše psihe je razkrivati živo skrivnost življenja, ki jo lahko izrazi edino simbol. Za izraz te skrivnosti si nezavedno pogosto izbere močno podobo kozmičnega človeka (glej Jung in drugi, 2002:204). Simbol velikega človeka je univerzalen, saj ga je moč zaslediti v mnogih civilizacijah in v različnih obdobjih. Ker simbolizira celovitost in popolnost, ga pogosto razumemo kot dvospolno bitje. V takšni obliki spravlja enega najpomembnejših parov psihičnih nasprotij – moško in žensko. Sebstvo je pogosto simbolizirano tudi z živaljo, ki predstavlja našo nagonsko naravo in njeno povezanost z okoljem, v katerem živimo. Ta odnos sebstva do narave in celo do kozmosa pa verjetno izhaja iz tega, da je »nuklearni atom« naše psihe nekako vtkan v celoten svet, tako zunanji kot notranji. Tudi naše nezavedno je uglašeno z okoljem, v katerem živimo, čeprav mehanizmi, ki vzpostavljajo povezave, daleč presegajo sposobnosti našega razumevanja. Kljub vsemu pa se naše sanje ne ukvarjajo zgolj z našim prilagajanjem zunanjemu svetu. Večina sanj civiliziranega človeka je povezana z razvojem notranjega odnosa ega do sebstva, saj je sodobni način razmišljanja pri človeku ta odnos zelo poškodoval. Veliko bolj je prizadet kot pri arhaičnemu človeku, ki je živel neposredno iz svojega notranjega središča, medtem ko imamo mi izkoreninjeno zavest in smo tako vpleteni v zunanje zadeve, da sporočila sebstva le s težavo prodrejo do nas. Naša zavest namreč nenehno ustvarja iluzijo jasno izoblikovanega, »resničnega«

zunanjega sveta, ki pa žal onemogoča številne druge zaznave. Kljub temu smo s svojo nezavedno naravo nepojasnljivo povezani s psihičnim in fizičnim okoljem. Ker je najvišji in najpogostejši simbol sebstva iz neorganske snovi, nas navaja na še vedno neznan odnos med nezavedno psiho in »materijo«. Tu je Jung uvedel nov pojem, in sicer »sinhroniciteta« (Jung in drugi, 2002:213). Pojem zaznamuje »smiselno naključje« zunanjih in notranjih dogodkov, ki sami po sebi niso vzročno povezani. Poudarek je na besedi »smiseln«. Sinhronicitetni dogodki skoraj vedno spremljajo ključne faze procesa individuacije, čeprav jih največkrat niti ne opazimo, ker jih ne znamo ne prepoznati ne osmišljati v povezavi s simboli svojih sanj.

Sodobni človek je kot rečeno izgubil stik s svojim notranjim življenjskim središčem, tako v zadnjem času išče rešitve tudi v vzhodnjaških disciplinah, religijah, jogi, toda to le umiri njegov um, da se usmeri navznoter, kar pa ni dovolj. Predvsem pa procesa individuacije ne moremo posnemati, ne moremo ga prehoditi po že prehojeni poti, vsak posameznik ima sebi lasten proces individuacije, ki ga mora prehoditi sam. Jung je razvil pot, po kateri lahko človek sam, brez pomoči, pride do svojega notranjega središča, da bi vzpostavil vez z živo skrivnostjo nezavednega. Zakaj je človek izgubil stik s središčem si lahko razlagamo z dvema razlogoma, in sicer nas lahko posamezna nagonna sila ali čustvena podoba preveč odnese v enostranost in nam poruši ravnovesje, ali pa nas, ravno nasprotno, od središča oddalji pretirano disciplinirana zavest. Pri tem pa obstaja še dejstvo, da ima vsaka posebitev nezavednega, senca, anima, animus in sebstvo, svojo svetlo in temno plat. Celo sebstvo, ta vseobsegajoči simbol nezavednega, ima lahko dvojni učinek. Temna stran sebstva pa je najnevarnejša od vseh, ker je v njem najsilnejša moč. Ta povzroči posamezniku, da se zaplete v megalomanske fantazije, ki ga bodo obsedle. V takšnem stanju bo človek mislil, da je doumel in rešil kozmično uganko, ves bo iz sebe, saj bo izgubil stik z resničnostjo. Zanesljiv simptom tega stanja je posameznikova nesposobnost vzpostaviti človeške odnose. Ostati moramo torej navadni ljudje, ki se zavedajo svoje nepopolnosti, hkrati pa čutiti pripadnost z vesoljem, da smo del nečesa veliko večjega, le kot taki smo dovzetni za procese in vsebine nezavednega. Sebstvo tako občutimo kot zlitje vseh

arhetipov, saj sebstvo zajema prav vse arhetipe in jih zbira v paradoksalno enoto, ki nas lahko vodi in izpolnjuje. Tako postanemo soustvarjalci svoje usode. Edino moč, ki jo lahko imamo nad arhetipskimi izkušnjami, si pridobimo z učenjem o njih in z razumevanjem, kako uporabljajo simbole in mite za prenašanje njihove življenjske energije nam in skozi nas na širšo skupnost. Če ne bomo delali z arhetipi, bodo delali proti nam. Sodelovanje lahko omeji in nevtralizira delovanje njihovih negativnih sil.

2.5. Miti kot jezik arhetipov

Miti so bogat vir psiholoških vpogledov. So posebna vrsta literature, saj jih ni napisal ali ustvaril en sam posameznik, ampak so jih rodile domišljija in izkušnje celotne dobe in kulture. V njih lahko vidimo destilacijo sanj in izkušenj celotne kulture. Razvijajo se postopoma, skladno s pojavi določenih motivov, ki jim ljudje s pripovedovanjem zgodb, ki pritegnejo njihovo zanimanje, dodajajo podrobnosti, dokler se v celoti ne izoblikujejo. Tako so teme, ki so natančne in univerzalne, ohranijo, tisti elementi, ki so značilni za posameznike ali določeno dobo, pa izginejo. Ker je mitologija način mišljenja, ki je skupen vsem ljudem, je preučevanje mitov preučevanje nas samih. Mit je izročilo, ki si prizadeva, da bi se ohranila temeljna resnica o svetu in življenju, resnica, ki v skupnosti, kjer je mit nastal, velja za edino možno, ki pa ni dosledna, zgodovinska ali znanstvena. Ta resnica je skrita za simboli, ki so povezani predvsem z nezaznavnim svetom. Zato miti opisujejo kolektivno podobo, pripovedujejo nam o stvareh, ki veljajo za vse ljudi. Tudi Jung je v mitih našel izražene osnovne psihološke vzorce. Miti so tako jezik arhetipov, skozi spoznavanje mitov lahko odkrivamo arhetipe.

Miti pa živijo tudi danes. Zahodnjaško potrošništvo je mit. Predstava o stalnem človeškem napredku, ki mora biti predvsem materialen, je mit. Zlasti politiki so prastari mit o zemeljski »zlati dobi« pretopili v mit o svetli prihodnosti, o utopični prihodnosti, o stalnem napredovanju tehnike in industrije v dobrobit človeštva. Ta mit se je pokazal za popolnoma

zgrešenega. Tisti, ki so ga oživili, niso razumeli bistva starega sporočila o »zlati dobi«, ki je duhovne in simbolne, ne pa materialistične narave.

2.6. Mit o Erosu in Psihi, mit o ženski duši

Grški mit o Erosu in Psihi je ena najpoučnejših zgodb o ženski duševnosti. Je starodaven, predkrščanski mit, ki so ga prvič zapisali v klasičnih grških časih, čeprav je obstajal v obliki ustnega izročila že prej. Ker pa je nezavedna psihološka dinamika človeške osebnosti skozi čas ostala podobna, je mit relevanten tudi za nas. Osnovne človekove potrebe, fiziološke in psihološke, so ostale nespremenjene, skozi čas se je spremenil le način njihovega zadovoljevanja. Tako je v teh začetnih virih opis osnovnih vzorcev človekovega obnašanja in njegove osebnosti preprost in neposreden, hkrati pa lahko opazamo spremembe in variacije, ki so značilne za današnji čas.

Naj na kratko povzamemo mit (Johnson, 1997). Začne se z zgodbo o kralju, kraljici in njunih treh hčerkah. Starejši dve sta čisto navadni princesi, tretja pa je utelešenje notranjega sveta in se imenuje Psiha, kar pomeni duša. Ta nenavadna moč Psihe je očarala ljudi, da so pozabili na boginjo Afrodito, boginjo ženskosti, ki je vladala od vsega začetka. Vzhajanje nove boginje ženskosti je v Afroditi vzbudilo apokaliptično jezo in ljubosumnost. Soočita se dva principa ženskosti. Afroditina, rojena iz morske pene, ki so jo oplodile Uranove kastrirane genitalije, ima božanski nastanek ženskosti v njeni arhetipni obliki, ki je pravo nasprotje človeškega rojstva Psihe, ki naj bi se rodila iz rosnih kapelj, padlih z neba. Afroditina ženska moč je primarna, oceanska, obstaja od vsega začetka in kraljuje na dnu morja. Psihološko rečeno, vlada nezavednemu, ki ga simbolizira morsko vodovje. Skoraj nemogoče se ji je približati v okvirih običajne zavesti, tako kot se ni moč zoperstaviti morski plimi. Takšno arhetipno ženskost lahko občudujemo, častimo ali pa ji podležemo, težko pa z njo vzpostavimo kakršenkoli odnos. Naloga Psihe je, da iz svojega človeškega zornega kota ublaži oceansko, arhetipno ženskost in nas poveže z njo. V vsaki ženski se skriva Afroditina. Prepoznamo jo po njeni neobvladljivi ženskosti in neskončni,

brezosebni, nedostopni veličini. Afrodita ima služabnika, ki pred njo nosi ogledalo, tako da se lahko ves čas ogleduje. Afrodita je princip zrcaljenja vsake izkušnje v naši lastni zavesti. Tačas, ko se človek ukvarja s širjenjem, raziskovanjem in iskanjem novega, Afrodita odseva, zrcali in asimilira. Afroditino ogledalo je simbol najpomembnejše značilnosti boginje ljubezni. Pogosto nam nudi ogledalo, v katerem lahko zagledamo svoj pravi jaz. V nasprotju z Afrodito, ki je nastala iz morja, se je Psiha rodila iz rosne kaplje, ki je padla na zemljo z neba. Ta prehod od oceanske Afrodite do kopenske Psihe predstavlja napredek od začetne oceanske ženskosti do nove oblike, ki je bolj človeška. Psihina narava je tako veličastna, tako nedolžna, tako nebeška, da jo vsi obožujejo in častijo, toda zasnuti si je ne upa nihče. Ubogo Psiho prevevajo občutki osamljenosti, saj ne more najti moža. Ta Psihin občutek se skriva v vsaki ženski in ji povzroča trenutke boleče osamljenosti. Vsaka ženska je namreč v nekem pogledu kraljeva hči, preljubka, preveč popolna in pregloboka za vsakdanji svet. Kadar se ženska počuti osamljeno in nerazumljeno, kadar ugotovi, da so ljudje sicer dobri do nje, vendar ji ne upajo priti preblizu, je v sebi odkrila naravo Psihe. Tak primer predstavlja lepa Urška v poglavju ženskih likov v slovenski mitološki zapuščini. Psihini starši so obupani, saj sta njeni sestri že poročeni, za njeno roko pa ni zaprosil še nihče. Moški jo le častijo. Kralj se odpravi po nasvet v preročišče, nad katerim vlada Afrodita, ki je jezna in ljubosumna na Psiho. Ukaže izrek, da se bo morala Psiha poročiti s Smrtjo, z najgršim in najgrozljivejšim bitjem, ki si ga je mogoče zamisliti. Psiho je treba odpeljati na vrh gore, jo prikleniti k skali in jo prepustiti nasilju te strašne prikazni. Tako so Psihini starši priredili poročno procesijo, ki je bila hkrati pogrebni sprevod. V nekem pogledu mlado dekle resnično umre na svoj poročni dan, neko obdobje njenega življenja se je izteklo in za nekatere elemente svoje ženskosti bo odslej mrtva. V tem pogledu je njena poroka tudi pogreb. Smrt starega življenja je treba počastiti, sicer lahko čustva izbruhnejo kasneje v manj primerni obliki. Nekatere ženske izkusijo močan odpor do zakona mesece ali celo leta pozneje. To bomo videli tudi pri Lepi Vidi, ki bo ravno tako obravnavana kasneje v poglavju ženskih likov v slovenski mitološki zapuščini. Afrodita v ženski tako objokuje konec njene deviškosti, hkrati pa

zahteva poroko. Evolucijski korak naprej v zakon spremlja regresivno hrepenenje po avtonomiji in svobodi, po stvareh, kakršne so bile. Psiho torej odpeljejo na vrh gore, kamor naj bi jo prišla iskati pošast. Afroditita naroči svojemu sinu Erosu, bogu ljubezni, naj Psiho razvname z gorečo ljubeznijo do ostudne pošasti in tako doseže, da ne bo več v izziv Afroditi. Ena od Afroditinih lastnosti je, da je nenehno regresivna, hoče, da bi se stvari povrnilo tja, kjer so bile. Je glas tradicije. V Erosu pa lahko vidimo moškega, moža, partnerja v odnosu z žensko, lahko pa vidimo v njem tudi princip poenotenja in harmonije. Eros se torej odpravi, da bi izpolnil materin ukaz, a ravno v trenutku, ko zagleda Psiho, se po nerodnosti zbode v prst z eno svojih puščic, s katerimi seje ljubezen, in se sam zaljubi vanjo ter odloči, da se bo poročil z njo. Tako se Psiha znajde v nebesih na zemlji. Kljub temu Eros zanjo pomeni smrt, saj vsi moške pomenijo smrt za svoje žene, kajti uničijo jih kot device in jih prisilijo, da se začno razvijati v zrele ženske. Čeprav Eros v ženski prekine njeno naivnost in otroško nedolžnost, kadar se za to ponudi priložnost, ne samo kadar se ženska poroči! Psiha je torej z Erosom v čudovitem raju, pod enim pogojem, obljubiti mora, da ga ne bo nikoli pogledala in da ne bo spraševala, kod hodi. Skoraj vsak moški to hoče od svoje žene. Če ne bo terjala lastne zavesti in bo delala stvari po njegovem, bo v hiši vladal mir. Vsak nezrel Eros v svoji skrivnostni fazi hoče imeti svoj raj, izogiba se odgovornosti zavestnega odnosa. V vsakem moškem je nekaj tega. Ženska zahteva po razvoju in rasti, in rast prihaja pretežno iz ženskega elementa v mitih, je za moškega zastrašujoča izkušnja. Rad bi ostal v svojem raju. Vsak raj pa propade. V Psihinem primeru se kača pojavi v podobi njenih dveh sester, ki Psihi zasejeta dvom o njenem Erosu. Tako Psiha prelomi obljubo, ki mu jo je dala, in ponoči z nožem in svetilko v roki prvič pogleda svojega moža. Pri tem se zbode z eno njegovih puščic in se zaljubi vanj, hkrati pa se Eros zbudi zaradi kapljice vročega olja, ki je kanilo od svetilke. Eros užaljen odleti k materi Afroditi in Psiho kaznuje s svojo odsotnostjo. Kaj nam ta mitski jezik pove o ženski in njenem razmerju z moškim, notranjim in zunanjim? Sestri predstavljata sitne notranje in dostikrat zunanje glasove, ki opravljajo dvojno delo, uničujejo staro in prinašajo zavest o novem. Radovedni sestri sta zastrašujoč pojav, kajti

čeprav sta znanilki zavesti, obstaja nevarnost, da ženska obtiči na njuni stopnji razvoja in ostane destruktivna vse svoje življenje. Ravno tako kot lahko ostane na gori Smrti in vidi v moških prinašalce katastrofe, lahko obtiči na stopnji dveh sester in uniči vse, kar hoče moški ustvariti. Ženska gre s svojim partnerjem skozi vrsto odnosov, ki v njej ustvarjajo zmedo. Moški je bog ljubezni, je tudi smrt na vrhu gore, je neznani partner v raj, je tisti, ki izreka svarila, ko ženska zahteva zavest. Naposled, ko tudi sama postane boginja, pa je bog ljubezni na vrhu Olimpa. Sestri prihajata s svojo zahtevo po razvoju iz neznanega vira, Jung meni, da utegneta biti sestri Psihina senca (glej Johnson, 1997:36). Senčni elementi osebnosti pa, kot smo že omenili, ostanejo arhaični, postanejo mračni in grozeči, če jim ne posvetimo dolžne pozornosti in jim omogočimo razvoja v ključnem trenutku. Eros je storil vse, da bi Psiho obdržal v mejah nezavednega. Obljubil ji je raj. Na ta način jo je skušal obvladati. Skoraj vsaka ženska preživi del svojega življenja pod oblastjo moškega. Kronika ženskega življenja obsega njen trud in razvoj v odnosu do moškega principa, naj bo to zunanji moški ali njen animus. Ravno tako se moški vzporedno trudi, da bi vzpostavil inteligentno razmerje z ženskim principom, naj bo to skozi resnično žensko ali v spopadih s svojo animo. Senca spodbudi žensko, da podvomi o rajskem vrtu, in jo v ta namen opremi s čudovitimi in groznimi sredstvi. Na prvem mestu je svetilka, njena sposobnost, da vidi, kar je. To je njena sposobnost, da se ozavesti. Svetloba je vedno simbol zavesti. Drugo sredstvo je zelo oster nož. Vendar Psiha od obeh sredstev uporablja samo svetilko. Noža ne uporabi nikoli in v tem pogledu mit vsebuje moder nasvet. Ženska, ki osvetli situacijo z nežno svetlobo, lahko naredi čudež, ženska z nožem v roki bi ubila. Pri vsakem moškem je velik del njegovega neizrečenega hrepenenja po ženski potreba po tem, da bi njena svetloba njemu in njej pokazala njegovo pravo naravo in božanstvenost. Večina moških dobi najgloblje prepričanje o svoji vrednosti od ženske, žene, matere ali, če so visoko zavestni, od lastne anime. Ženska vidi in pokaže moškemu njegovo vrednost tako, da prižge svetilko. Psiha naj bi tako bila prvo človeško bitje, ki je zagledalo boga v vsem njegovem blišču in preživelo, kajti zaljubljenost je od bogov in boginj in presega prostor in čas. Zaljubljenost je skoraj edina izkušnja, med katero se navadnih ljudi še

dotakne bog. Kadar se zaljubimo, pogledamo skozi ljubljeno osebo in vidimo boga ali boginjo, ki stoji zadaj. Mit nam pravi, da lahko smrtniki pod določenimi pogoji, kadar jih doleti arhetipska izkušnja, le-to preživijo, vendar jih bo izkušnja radikalno spremenila. Ko se zaljubimo, se tako v ženski kot moškem običajno porodi strašen občutek manjvrednosti, ko ugotovita, da je partner bog ali boginja. Temu hitro sledita osamljenost in izolacija. Eros tako uresniči grožnjo, ki jo je izrekel Psihi, če ga bo izdala, Psiha bo rodila deklico namesto fantka in ta ne bo boginja, ampak človeško bitje. In Eros bo zapustil Psiho. To pomeni, da bosta rajski vrt nadomestila človeškost in vsakdanjost. Eros odleti nazaj k materi Afroditi, uboga Psiha pa mora nadaljevati sama. Med to izkušnjo utegne mož zapustiti zakon in se vrniti k svojim staršem. Če pa ne odide fizično, utegne postati nerazumljivo molčeč, površen in čustveno nedostopen. Vrnil se je k materi, če ne k pravi, pa k svojemu notranjemu materinskemu kompleksu. V ženski zavesti potem neovirano vlada Afrodita. Če v Erosu vidimo ženski animus, moško plat njene duševnosti, lahko rečemo, da je Eros ohranjal Psiho v stanju nezavedne oblasti animusa, dokler ni prižgala svetilke zavesti. Ko pa je razkrila njegovo pravo naravo, je odletel nazaj v notranji svet, kamor spada. Tam lahko posreduje za Psiho pri drugih bogovih notranjega, arhetipskega sveta. Kot bomo lahko videli, bo lahko Psihi v kritičnih trenutkih razvoja poslal pomoč v obliki naravnih, zemeljskih elementov, kakršni so mravlje, orel in trsje. Če hoče ženska preseči svojo adolescentnost, mora zlomiti nezavedno prevlado svojega podložnega, pretežno nezavednega moškega sestavnega dela, ki ji pogosto narekuje obliko odnosa do zunanjega sveta. Animus, ki ga mora zavestno prepoznati kot takega, se mora postaviti med njen zavestni ego in nezavedni notranji svet, kjer lahko deluje kot posrednik in njen pomočnik. Psiha trpi, ker je izgubila Erosa, in se hoče takoj utopiti v reki. Vsakič, ko se sooči s serijo težkih nalog, se hoče ubiti. To nakazuje neko vrsto samožrtvovanja, opustitve ene ravni zavesti, ki jo lahko nadomesti druga. Naloga vsake ženske je, da prevede bolečino in trpljenje tragične ljubezenske zveze v vsakdanje korake osebnega razvoja. Da bi Psiha zopet našla Erosa, se mora soočiti z Afrodito, kajti zdaj ima ona oblast nad njim, res je pa tudi, da ti bo tisto, kar te je ranilo, pomagalo tudi ozdraveti. Afrodita poniža Psiho na

najnižji položaj, skoraj vsaka ženska mora preživeti obdobje Afroditine dominacije, ko se počuti nižja od najnižjega, in ji naloži štiri naloge, ki naj bi bile njena odrešitev. Naloge predstavljajo enega najglobljih psiholoških konceptov v literaturi. Ta del mita nam ponuja razvidnejši vzorec razvoja ženskega principa kot karkoli, kar imamo na voljo. Dejstvo, da zgodba izvira iz davno minulega obdobja v naši psihični zgodovini, ne pomeni, da je manj veljavna, ampak zgolj potrjuje njeno univerzalnost in brezčasnost. Za oblike moškega zorenja obstaja nešteto predpisov, največkrat omenjamo Ojdipov kompleks, ta zgodba pa je eden redkih ženskih načinov v duhovni zapuščini človeštva.

Prva naloga, ki jo Afrodita naloži Psihi, je sortirati velikanski kup različnih semen, ki so povsem pomešana, in to mora storiti še pred nočjo. Psihi pride na pomoč armada mravelj, ki konča delo pred nočjo. Brez temeljne naloge ustvarjanja reda bi prevladal kaos, zato mora ženska znati diferencirati, sortirati ustvarjalno. Da bi to lahko naredila, mora v sebi odkriti svojo mraveljsko naravo, primitivno, kronično, zemeljsko kvaliteto, ki ji bo pomagala. Mraveljska narava ni stvar intelekta, ne daje nam pravil, po katerih bi se ravnali, je primitivna, nagonška, mirna lastnost, ki je značilno ženska. Pri tem ne smemo spregledati notranje dimenzije sortiranja. Iz nezavednega prihaja ravno toliko materiala, ki zahteva selekcijo, kot iz modernega, z vsem prenatrpanega zunanjšega sveta. Ženska je še posebej zadolžena, da naredi red v tej notranji dimenziji in zaščiti sebe in svojo družino pred notranjim kaosom. Druga od nalog, ki jih je Psihi naložila Afrodita, zahteva od nje, da gre na travnik na drugi strani reke in prinese pest zlatega runa ovnov, ki se pasejo tam. Tudi to nalogo mora opraviti pred nočjo. To navidez neuspešno nalogo Psihi pomaga rešiti trsje ob reki, ki ji svetuje, da se ovnom ne sme približati sredi belega dne. Če to naredi, jo bodo napadli in jo potolkli do smrti. Tja naj gre, ko se zmrači, pobere naj koščke volne, ki so ostali na robidovju in nizkem grmovju, ob katero so se ovni drgnili med pašo. Moškost se ženski pogosto kaže kot oven z rogovi, še posebej takrat, ko napoči čas, da nekaj te kvalitete asimilira v svoje notranje življenje. Oven predstavlja veliko, nagonško, moško, elementarno kvaliteto, ki lahko izbruhne nepričakovano kot invazivni kompleks v duševnosti. Ker je

moč dvorezen meč, je pametno, da si je vzamemo samo toliko, kolikor je potrebujemo, in tako neopazno, kot je le mogoče. Če si je vzamemo premalo, ostanemo podrejeni glasovom ponotranjenih staršev, če pa si je vzamemo preveč, izgubimo občutek in puščati za sabo razdejanje in destrukcijo. Mit nas svari, naj si vzamemo moč, ki nam je res potrebna, žrtvujemo tisto, ki je odveč, in ohranimo moč in povezanost z drugimi v sorazmerju. Mit o Psihi nam govori, da lahko ženska dobi moško energijo, ki jo potrebuje za svoje namene, brez iger in izigravanj. Omejitev ni, pod pogojem da ženska ostane odredotočena v svoji ženski identiteti in uporablja moško energijo zgolj kot dodatek in kot zavestno orodje. Enako velja za moškega, uporablja naj žensko energijo, kolikor jo hoče, pod pogojem da ostane moški in uporablja svojo žensko plat na zavesten način. V tretji nalogi mora Psiha napolniti kristalno čašo z vodo iz reke Stiks, ki se zliva z visoke planine, izginja pod zemljo in se nenehno vrača k svojemu viru. Tokrat pri nemogoči nalogi Psihi pomaga Zevsov orel, ki ji prinese polno čašo. Ta naloga razkriva, kakšen odnos mora ženska imeti do neizmernosti življenja. Vzeti sme samo čašo vode. Ženski vidik človeške psihe imenujejo tudi neosredotočena zavest. Žensko preplavlja bogata neizmernost možnosti v življenju in vse jo privlačijo, ponavadi vse naenkrat. Toda to ni mogoče, nihče ne more biti ali početi toliko stvari naenkrat. Premnoge možnosti, ki jih imamo, so skregane med sabo in zahtevajo, da izberemo eno ali drugo. Nekaj tistega, kar je dobro, vendar občutenega z visoko zavestjo, je povsem dovolj. Psihina četrta naloga je najpomembnejša in najtežja. Redke so ženske, ki dosežejo to stopnjo razvoja. Psiha mora oditi v podzemlje, Had, in poprositi boginjo podzemlja Persefono, večno mladenko, kraljico skrivnosti, za posodo njenega lepotnega olja in ga prinesiti Afroditi. Psiha se v obupu nad nemogočo nalogo povzpne na stolp, da bi se vrgla z njega, a ji ravno ta stolp pomaga. Psihina zadnja naloga predstavlja najpomembnejši korak v osebni razvoju ženske. Vsak od prvih treh pomočnikov je bil naravni element, stolp pa je naredil človek in predstavlja kulturno dediščino naše civilizacije. Psiha se mora prebiti v podzemlje skozi puščavo, kar simbolizira začetke mnogih naših poti, ki se pričnejo na kraju, kjer je to najmanj pričakovano. Ne sme se ustaviti in njena radodarnost in običajna ženska prijaznost je ne smeta zavesti s poti.

Drugače se bo izčrpala in obtičala. Če nima dovolj energije na začetku poti, je ne bo imela dovolj za to, da pot dokonča. Ta pot zahteva počivanje, samoto, zbiranje energije. Ni mogoče ignorirati zlobnih stvari, na katere naletimo, odplačati jih je treba z nečim, kar jim je podobno. Pomembno je tudi, da ne razprši energije s postankom pri Persefoni in s prepuščanjem njenemu načinu življenja /želja po večni mladosti/. Persefona je kraljica podzemlja, najskrivnejša od boginj, večna mladenka, kraljica skrivnosti. Ta del ženske je treba častiti in spoštovati, kajti ta del je tisti, v katerem se nahaja skrivnost, vendar se z njo ne smemo identificirati /žrtve new age-a/. Psiha je odprla posodo z lepotnim oljem, dobila pa je nič. Ta nič se imenuje sveta skrivnost in je verjetno večja vrednota kot katera koli. Tistega, kar je za žensko najgloblja notranja skrivnost, ne smemo poimenovati. To je bistvo tiste ženske lastnosti, ki mora ostati skrivnost, zagotovo moškimi, pa tudi ženskam. Ta skrivnost ni nič manj kot zdravilni element. Ko Psiha prelomi obljubo in odpre posodico, uporabi božanski ženski element zase in izgubi zavest. To je najnevarnejša točka na poti iz katere ji pomaga njen ponovno aktivirani Eros, njena moška plat, ki jo reši. Vbodljaj puščice ljubezni je tisti, ki jo prebudi in jo odreši spanca smrti. Samo ljubezen nas lahko odreši trdote in odmaknjenosti nepopolne duhovnosti. Psiha se torej poroči z Erosom, ker pa je sama smrtna, ji Zevs da piti iz čaše nesmrtnosti, kar jo naredi boginjo. To ji ne zagotovi le nesmrtnosti, ampak tudi, da je Eros ne bo nikoli več zapustil in bo njen večni mož. Tudi Afrodita se je sprijaznila s sinom in snaho. Čez nekaj časa je Psiha rodila deklico, ki se je imenovala Veselje. Psihini stiki z Erosom so bili nevarni in težki, vendar ji na koncu prinesejo nesmrtnost. Hkrati odkrije svojo lastno arhetipno naravo, ki je onkraj osebni dimenzij.

3. O slovenski mitološki zapuščini

Damjan Ovsec govori predvsem o slovanski mitologiji, saj slovenska mitologija »v klasičnem pomenu te besede sploh ne obstaja« (Ovsec, 1991:467), tako da se gre pri preučevanju slovenske mitološke zapuščine

naslanjati predvsem na folklorno izhodišče. Na Slovenskem namreč ne poznamo pisanih ali nemih spomenikov o veri naših prednikov vse do našega prelomnega 16. stoletja, tako je za nas dragoceno vsako folkloristično pričevanje, »... saj nas v bistvu rešuje le folklorno gradivo« (isto).

Folkloristični, mitološki in zgodovinski material služi kot dokaz enakih form psihičnega dogajanja v prostoru in času, skozi ta material lahko odkrivamo arhetipe. Tako so v tej nalogi obravnavani trije najpomembnejši ženski liki, ki so še danes živi v zavesti Slovencev, kar pomeni da imajo arhetipske prvine, saj se ohranjajo skozi čas. Kot prva je Urška iz pesmi Povodni mož našega največjega pesnika Prešerna, ki jo lahko označimo kot ponarodelo, kot drugi je lik Lepe Vide, ki ima ljudski izvor ter veliko prepesnitev, kot vir v tej nalogi je vzeta pesem iz Prešernovih Poezij in pisem in je označena kot prepesnitev ljudske pesmi. Kot zadnji lik pa je obravnavana mati našega največjega pisatelja Ivana Cankarja, ki je kot literarni lik v zavesti Slovencev prerasla v simbol Matere naroda.

3.1. O lepotici Urški

Povodni mož

*Od nekdej lepe so Ljubljanke slovele,
Al lepši od Urške bilo ni nobene,
nobene očem bilo bolj zaželene
ob času nje cvetja dekleta ne žene.-
Ko narbolj iz zvezd je danica svetla,
narlepši iz deklic je Urška bila.*

*Mnogtere device, mnogtere ženice
oko je na skrivnem solze prelivalo,
ker Urški srce se je ljubega vdalo;
al ljubih bilo je nji vedno premalo.
Kar slišala moških okrog je slovet,
skušala jih je v mreže razpete je ujet.*

Je znala obljubit, je znala odreči,

*in biti priljudna, in biti prevzetna,
mladenče unemat, bit staršem prijetna;
modrij in zvijač je bila vseh umetna;
možake je dolgo vodila za nos,
ga stakne nazadnje, ki bil ji je kos.*

*Na Starem so trgu pod lipo zeleno
trobente in gosli, in cimbale pele,
plesale lepote z Ljubljane so cele
v nedeljo popoldan z mladenči vesele;
bila je kraljica njih Urška brhka,
plesati ni dolgo nje volja bila.*

*Jih dokaj jo prosi, al vsakmu odreče,
prešerna se brani in ples odlašuje,
si vedno izgovore nove zmišljuje,
že sonce zahaja, se mrak približuje,
že sedem odbila je ura in čez,
ko jela ravnat se je Urška na ples.*

*Al, ker se ozira, plesavca si zbira,
zagleda pri mizi rumeni junaka;
enacga pod soncam mu ni korenjaka,
želi si plesati z njim deklica vsaka-
omrežit ga Uršika lepa želi,
zaljubljeno v njega obrača oči.*

*To videt, mladenič se Urški približa:
»Al hotla bi z mano plesati?« ji pravi,
»kjer Donava bistri pridruži se Savi,
od tvoje lepote zaslišal sem davi,
že Uršika zala! pred tabo sem zdaj,
že, Uršika zala! pripravljen na raj!«*

*To reče in se ji globoko prikloni,
sladko mu nasmeja se Uršika zala:
»Nobene stopinjce še nisem plesala,
de čakala tebe sem, res je, ni šala;
zatorej le hitro mi roko podaj,
lej, sonce zahaja, jenjuje že raj!« -*

*Podal ji mladenič prelepi je roko,
in urno ta dva sta po podu zletela,
ko de bi lahke peretnice imela,
bila bi brez trupla okrog se vrtela,
ne vidi se, kdaj de pod noga udar',
plesala sta, ko bi ju nosil vihar.*

*To videti, drugi so vsi ostrmeli,
od čudeža godcam roke so zastale;
ker niso trobente glasova več dale,
mladenča noge so trdo zacceptale;
»Ne maram,« zavpije, »za gosli, za bas,
strun drugih, ko plešem, zapoje naj glas!«*

*So brž pridrvili se črni oblaki,
zasliši na nebu se strašno gromenje,
zasliši vetrov se sovražno vršenje,
zasliši potokov derečih šumenje,
pričjočim po koncu so vstali lasje –
oh, Uršika zala, zdaj tebi gorje!*

*»Ne boj se, ti Urška! le hitro mi stopi,
ne boj se,« ji reče, »ne boj se gromenja,
ne boj se potokov ti mojih šumenja,
ne boj se vetrov mi prijaznih vršenja;
le urno, le urno obrni pete,
le urno, le urno, ker pozno je že!«*

*»Ah, majhno postojva, preljubi plesavec!
de jaz se oddahnem, de noga počije.«
»Ni blizo, ni blizo do bele Turčije,
kjer v Donavo Sava se bistra izlije;
valovi šumeči te, Urška žele,
le urno, le urno obrni pete!« -*

*To reče, hitreje sta se zasukala,
in dalje od poda spustila,
na bregu Ljubljance se trikrat zavila,
plesaje v valove šumeče planila.*

*Vrtinec so vidli čolnarji dereč;
al Urške videl nobeden ni več.*

(Prešeren, 1998: 62-65)

Lepa Urška je motiv iz pesmi *Povodni mož* našega največjega pesnika Prešerna. Kot ženski lik v slovenski mitološki zapuščini je zelo prisotna v sedanjem prostoru, zanimiva pa je predvsem kot pokazatelj razvoja v ključnem trenutku slovenskih deklic, ko v sebi zaznajo znake ženskosti in njene moči. Urška je bila deklica, lepotica, ki je omrežila vse moške v svoji okolici. Bila je nedolžna zapeljivka, ki ni nikomur dala več od obljube. Nezavedno je čutila svojo žensko moč in videla je njen učinek na moške, kar je zagotovo napolnjevalo njen ego, ki je posledično zahteval več in več potrditve. Sama je bila čustveno zaprta in nedostopna, saj jo je preveval strah, da kdo ne odkrije njene človeškosti. Bila je kot mlada Psiha iz prej omenjenega mita o ženski duši. Psihina narava je tako veličastna, tako nedolžna, tako nebeška, da jo vsi obožujejo in častijo, toda zasnubiti je ne upa nihče. Ubogo Psiho prevevajo občutki osamljenosti, saj ne more najti moža. Ta Psihin občutek se skriva v vsaki ženski in ji povzroča trenutke boleče osamljenosti. Čeprav je bila Urška oboževana in oblegana, je bila v resnici torej strašno osamljena. Nezavedno se je namreč zavedala, da je noben teh moških v resnici ne pozna. Ljubili so samo njeno lepoto, niso pa poznali njene duše. Tako je bila ujeta v nekakšno past svojega ega, ki je zahteval več moških, več oboževanja, več potrditve, kar jo je vedno bolj oddaljevalo od resničnih stikov, hkrati pa bi njena odrešitev bila le v človeškem dotiku, v moškem, ki bi v njej videl človeka, ne boginje, v moškem, ki ne bi imel anime razvite le do prve stopnje, ki predstavlja povsem nagonske in biološke odnose, ki torej ne bi podlegal le Urškinemu videzu. Urško pred tem zaustavlja ego, lahko pa rečemo, da jo zaustavlja tudi Afrodita v njej, ki stremi za stvarmi kakršne so ali so bile, ki je regresivna. V nekem pogledu Afrodita v Urški vztraja v uživanju moči, ki jo ima nad moškimi, v svoji božanskosti, kajti Psiha je zemeljskega izvora, in ta prehod od oceanske Afrodite do kopenske Psihe predstavlja napredek od začetne oceanske ženskosti do nove oblike, ki je bolj človeška. Psiha naj bi ženski

pomagala najti bolj človeško plat svojega bitja, žal se to pri Urški ne zgodi, saj ostane ujeta na tej razvojni stopnji. Svojo igro stopnjuje dokler nekega dne na plesu ne zagleda nekoga, ki ji je kos. Prelepi junak predstavlja animus na prvi razvojni stopnji, ko se kaže kot gola fizična moč, kot zunanja lepota, kar dejansko pomeni, da je srečala sebe, svoj moški princip. Ples z njim ji pomeni največji izziv doslej. Z mladeničem zaplešeta, ozračje se stemni, voda se razburka, veter zapiha in mladenič z Urško zapleše v razburkano vodo, v pogubo. Lepe Urške nikoli več niso videli. Kakšno je sporočilo zgodbe za Slovenke? Zanimivo je, da se ob branju zgodbe verjetno večina bralk ne identificira z Urško, temveč z ženskami, ki jim je Urška speljala moškega ali vsaj njegovo srce, kar kaže na pregovorno sramežljivost ali zadržanost Slovenk glede izražanja svoje ženskosti, umetnosti zapeljevanja in uživanja v tem, glede na naše sosede Hrvatice ali Italijanke pa tudi Srbkinje, ki slovijo kot lepotice. Seveda si nezavedno ali zavestno vse želijo biti na njenem mestu, biti občudovana, biti oboževana, kar je bistvo zaljubljenosti, kar smo že omenili. Ženska mora doživeti trenutek, ko partner v njej odkrije boginjo, in obratno, saj se s tem vzpodbudi razvoj osebnosti. Toda lepa Urška je na koncu pogubljena. Njeno obnašanje, njen animus, jo potegne v vodo, simbol nezavednega. Je ugnobljena za vedno ali je bila to samo smrt nekega obdobja in prehod na višjo raven zavesti? Konec zgodbe v nas pusti negativen občutek glede Urške. Simbolična smrt nekega obdobja Psihine občudovanosti bi se najbrž pokazala kot boleč, a pozitiven konec občudovanja Urškine lepote, tu pa se je zgodba končala kot Urškina največja zmaga doslej, saj je osvojila korenjaka, ki si ga je želela vsaka. Smrt je prišla torej na višku njene igre, kar kaže na to, da je Urška vendarle šla predaleč. V večini primerov je anima nosilka smrti za moškega, animus največkrat žensko le preobrazi v »možačo«, v fanatično žensko, zato bi si Urškin konec laže predstavljali kot preobrazbo v zelo verno žensko na primer. Urško pa so njeni nagoni, kar kaže smrt v vodi, torej tudi oceanska Afrodita v njej, vodili v pogubo. Videti pa je, da je ravno ta pogubni konec Urške ključni dejavnik zgodbe, saj deluje kot katarza za Slovenke. Kot olajšanje, kot zaslužena ji kazen. Urška se Slovenkam ne smili, saj je le dobila, kar je iskala. Uživala je v svoji koži, uživala je biti Ženska, kar pa si Slovenke ne upajo. Vedno

ostanejo le opazovalke, tiho si želeč Urškine vloge. Velik zaviralni dejavnik, da tega ne storijo, je ravno »nauk« te zgodbe, namreč poguba ženske, ki je bila Ženska, ki je poznala umetnost zapeljevanja, pretvarjanja, igranja. Pomembno je, da je bila Urška v bistvu še nedolžna deklica in so bile njene igre dejansko nedolžne igre mladega dekleta, ki se zaveda svoje lepote in svoje ženske moči, moralno gledano torej ni bila huda grešnica. Njen konec simbolizira strah Slovenk pred izpostavljanjem svoje ženskosti, strah pred ranljivostjo, strah pred pogubnim koncem, zato raje ostajajo varno v ozadju. Sicer neizživete kot ženske, a da je bolje tako, jim dokaže vsaka poguba novodobne Urške.

3.2. O lepi Vidi

Od Lepe Vide

*Lepa Vida je pri morji stala,
tam na prodi si plenice prala.
Črn zamorc po sivem morji pride,
barko ustavi, praša lepe Vide:
»Zakaj, Vida! nisi tak rudeča,
tak rudeča nisi, tak cveteča,
kakor ti si prve leta bila?«*

*Vida lepa je odgovorila:
»Kak bi b'la rudeča in cveteča,
ker zadela mene je nesreča;
oh, doma bolno je moje dete,
poslušala sem neumne svete;
omožila sem se, starca vzela!
Malokdaj sem, s'rotica, vesela;
bolno dete cel dan prejokuje,
celo dolgo noč mož prekašljuje!«*

*Črn zamorc ji reče ino pravi:
»Če doma jim dobro ni, žerjavi
se čez morje vzdignejo; ti z mano
pojdi srčno si ozdravit rano.*

*Kaj ti pravim, pote, Vida zala,
je kraljica španska me poslala
ji dojeti mladega kraljiča,
sinka njenga mladga cesariča.*

*Ga dojila boš ino zibala,
pestvala, mu postljo postiljala,
da zaspi, mu pesmi lepe pela,
hujga dela tam ne boš imela.»*

*V barko lepa Vida je stopila;
al ko sta od kraja odtegnila,
ko je barka že po morji tekla,
se zjokala Vida je in rekla:
»Oh, sirota uboga, kaj sem strila!
Oh, komu sem jaz doma pustila
dete moje, sinka nebogljenga,
moža mojga, z letmi obloženga!«*

*Ko pretekle so b'le tri nedelje,
jo h kraljici črn zamorc pripelje.
Zgodej lepa Vida je ustala,
tam pri okni sonca je čakala.
Potolažit' žalost neizrečeno
poprašala sonce je rumeno:
»Sonce! žarki sonca! vi povete,
kaj moj sinek dela, bolno dete?«
»Kaj bi delal zdaj tvoj sinek mali?
Včeraj svečo revci so držali,
in tvoj stari mož je šel od hiše,
se po morji vozi tebe iše,
tebe iše in se grozno joka,
od bridkosti njemu srce poka.«*

*Ko na večer pride luna bleda,
lepa Vida spet pri okni gleda,
de b' si srčno žalost ohladila,
bledo luno je ogovorila:
»Luna! žarki lune! vi povete,
kaj moj sinek dela, bolno dete?« -*

*»Kaj bi delal zdaj tvoj sinek mali,
dan's so ubogo sroto pokopali,
ino oča tvoj je šel od hiše,
tebe iše, se po tebi joka,
od bridkosti njemu srce poka.«*

*Vida lepa se zajoka huje,
k nji kraljica pride, jo sprašuje:
»Kaj se tebi, Vida! je zgodilo,
de tak silno jokaš in tak milo?«
Je kraljici rekla Vida zala:
»Kak bi srota uboga ne jokala!
Ko pri okni zlato sem posodo
pomivala, mi je padla v vodo,
je iz okna padla mi visocga
kupca zlata v dno morja globocga.«*

*Jo tolaži, reče ji kraljica:
»Jenjaj jokat in močiti lica!
Drugo kupco zlato bom kupila,
te pri kralji izgovorila;
id', kraljiča doji mojga sina,
de te mine tvoja bolečina.«*

*Res kraljica kupco je kupila,
res pri kralji jo je zgovorila;
Vida vsak dan je pri okni stala,
se po sinku, oču, mož' jokala.*

(Prešeren, 1998: 285-287)

Lik lepe Vide je iz ljudskega izročila, ki ga je Prešeren prepesnil. Izraža romantično razklanost, »žensko« mehko in sentimentalnost, obrnjenost vase, lahkovernost, pretirano občutljivost, nenehno občutje nezadoščenosti (tako na osebni kot na socialni ravni), patos, melanholijo, hrepenenje itd. Lahko ga označimo kot čustveno najbolj intenzivnega, saj izraža hrepenenje ali celo že koprnenje, ki prežema vso bit ženske duše. Lepa Vida je poročena ženska, ki se čuti ujeto v brezizhodnem položaju, ima starega moža in bolnega otroka. Nič od tega je ne izpolnjuje kot žensko, vse obveznosti čuti

kot težko breme na svojih ramenih, zato vidno vene. Vida je kot Psiha, ki se je poročila in svoj poročni obred doživela kot smrt na gori. Vzela je starca, ob čimer lahko pomislimo na očetovski tip moškega, da je torej omožila človeka, ki ji je nudil varnost in zavetje, kot oče, torej je Vida bila deklica, ne ženska, ko je stopila v zakon, lahko pa ga primerjamo tudi s pošastjo, ki jo je morala Psiha omožiti. Starec, ki je bolan in venomer pokašljeje, je vendar čisto nasprotje mladi, cvetoči lepi Vidi, zato je poroka uresničila le občutek smrti na gori. Pošasti ni zamenjal Eros, bog ljubezni in stvaritelj raja. Vida s poroko ni našla raja na zemlji, ampak je ostala mrtva na gori s pošastjo ob sebi. Tako tudi ni mogla vzljubiti svojega otroka, saj ni šla skozi obdobje čustvene podrejenosti možu, ki bi jo soočila z njeno vlogo žene in matere. V jeziku dr. Junga, ni integrirala animusa v svojo osebnost, zato ji je ta delal težave in ji šepetal kako nesrečna da je. Kronika ženskega življenja obsega njen trud in razvoj v odnosu do moškega principa, naj bo to zunanji moški ali njen animus. Vida je torej imela možnosti razvoja na višjo stopnjo zavesti, vendar se ni podredila animusu, ki se ji je kazal kot mož in kot otrok. V jeziku mita o ženski duši ji je težave delala Afrodita v njej. Afrodita v ženski tako objokuje konec njene deviškosti, hkrati pa zahteva poroko. Evolucijski korak naprej v zakon spremlja regresivno hrepenenje po avtonomiji in svobodi, po stvareh, kakršne so bile. Ravno to pa je lepa Vida občutila z vso silo svojega bitja. Željo po mladosti, neujetosti, ki pomeni podrejenost nikomur. Tu pa je imela ob sebi starega moža, ki nenehno pokašljeje, in otroka, ki nenehno joka. Glasovno je imela torej nenehno iritacijo, ki ji je bila nenehen opomin, ki ji ni dovolila pozabiti, ki je zbadala v bolečo točko neintegritanosti njene osebnosti. Vida se torej ni sprijaznila z danim življenjskim položajem, zunanji dejavniki niso odražali tudi njenega notranjega stanja. To opazi tudi mornar na ladji, ki pluje mimo. Vidi ponudi izhod ali bolje rečeno beg pred vsemi težavami. V mornarju zopet lahko vidimo animus, in sicer na 3. razvojni stopnji, ko se kaže kot glas, navadno duhovnika ali profesorja, torej kot glas osebe, ki jo ženska spoštuje, ceni. Glas animusa v obliki mornarja je Vidi ponudil izhod iz zanke, vrnitev v svobodo. Vida se pusti zapeljati obljubam in sledi mornarju na krov ladje, ki jo odpelje v daljnje kraje. Na tem mestu lahko opomnimo na ponovitev

motiva tujca, ki prinese ženski rešitev. Tako pri lepotici Urški, kot pri lepi Vidi je moški, ki se pojavi kot rešitelj, tujec, ki ga nihče ne pozna. Pri Urški je to le postaven lepotec, ki prihaja od daleč (...*Ni blizo, ni blizo do bele Turčije, kjer v Donavo Sava se bistra izlije...*), pri lepi Vidi pa je to nedvomno nekdo tuj (...*Črn zamorc po sivem morji pride...*), kar nas napeljuje k misli, da rešitve slovenska ženska ne vidi v slovenskem moškem, temveč v tujcu, ki ima drugačen psihični ustroj. In da, povodni mož je Urški prinesel rešitev, saj se sama ni bila sposobna izviti iz zanke. Prav tako imamo zopet vodo kot posrednico v dogajanju, ocean, v katerem lahko vidimo nezavedno, v katerega se je Vida potopila oziroma v katerega jo je potegnil njen animus. Odpeljal naj bi jo k španski kraljici, kjer bo dojila njenega sina, drugega dela pa ne bo imela. V španski kraljici lahko vidimo Persefono, kraljico podzemlja, večno mladenko, kajti lepa Vida se je spustila v nezavedno in tja jo je gnala ravno želja, hrepenenje po mladosti in svobodi. Ker se je Vida s to željo preveč identificirala, je ostala večna ujetnica španske kraljice oziroma Persefone, če govorimo v jeziku mita. Zanimivo je delo, ki ga je imela pri kraljici, namreč dojenje kraljeviča. V tem lahko vidimo obveznost, ki jo dobi vsaka ženska do svojega rojenca, moralno je namreč za vedno odgovorna zanj. Drugače kot moški, ki dejansko lahko zapusti svojega otroka, pa žensko na otroka vežejo neprelomljive vezi. Lepa Vida sicer obžaluje svoje dejanje, skrbi jo za svojega otroka in moža, a to ni skrb iz prave ljubezni, bolj je občutek krivde, zaradi zavržene dolžnosti do njiju. Ob tem sklepamo, da lepa Vida ni uvidela, kaj je imela in zavrgla, tudi zdaj, ko je to izgubila, tega ne ceni nič bolj, kar nam kaže, da ni stopila na višjo raven zavesti, temveč je sestopila, in ravno to nazadovanje povzroča pri njej obžalovanje. Dejansko tudi zdaj Vida hrepeni, toda ne po vrnitvi domov k možu in otroku, temveč po vrnitvi k svobodi, ki je zdaj še bolj oddaljena. Koprni po svojem obdobju nedolžne Psihe, ko se je, nezavedajoč se sebe, omožila s starcem, ker je poslušala svete, pri čemer lahko pomislimo na zunanje pritiske družbe k čimprejšnji poroki mladih deklet. Lepa Vida je tako iz ene kletke ušla v drugo, kar nam kaže, da pred procesom individuacije ne moremo zbežati. Je del naravnega procesa življenja, ki se ga ne da zaustaviti. Zunanji dogodki nas vodijo in nam kažejo pot, od nas samih pa je odvisno ali jih bomo znali

razbrati in se voditi po njih. Bolj, ko se bomo upirali, bolj bomo trpeli. Lepa Vida se konča z občutkom neizbežnega stanja, večne ujetosti v dani položaj, kar pa le označuje njeno notranje duševno stanje. Njeno hrepenenje po stvareh, kakršne so bile, njena želja po večni mladosti in svobodi jo je speljala v še težji položaj, kjer je ujeta v »svobodi« in »mladosti«, a ve, da to ni resnično življenje. Tu koprni po povratku, a koprnenje je pasivno, brezčasno, brezupno hrepenenje. Vida pa se lahko reši. Če bi zbrala dovolj energije in volje, bi lahko zopet našla pot nazaj, kar pa bi od nje zahtevalo ogromno potrpežljivosti in trpljenja. To lahko razberemo iz vrstic, ko izvemo, da je njen sin sicer umrl, storila je torej nepopravljivo škodo, ubila je nekaj, kar je nastalo iz nje (njeno novo osebnost?), a njen mož, v jeziku dr. Junga njen animus, jo neutrudno išče po morju in od bridkosti mu srce poka, kar nam zopet pokaže, da animus ni naš sovražnik. Z ljubeznijo nam pomaga skozi bolečine in smrt do višjega nivoja zavedanja. Če ga bo kdaj koli našla, bo zopet lahko imela otroka, v čemer lahko simbolično vidimo možnost novega, bolj kvalitetnega življenja.

3.3. O cankarjanski materi

Eden najizrazitejših in najprepoznavnejših ženskih likov v sodobnem slovenskem prostoru je zagotovo Cankarjeva mati, ki bi jo lahko kot arhetipski lik poimenovali tudi »cankarjanska mati«, po občutju, ki še danes preveva slovenski narod in ga je ubesedil prav Ivan Cankar. Ko Slovincu omenimo Cankarjevo mater, dobi pri srcu nek nedoločen občutek simpatije in sočutja do te uboge ženske, ki je bila trdo bitko skozi življenje. Njen portret bom skušala orisati na podlagi knjige *Ženska in ljubezen v očeh Ivana Cankarja*, ki jo je napisal dr. Marijan Košiček, v kateri je opisan odnos Ivana Cankarja do njegove matere in do žensk, ki jih je srečal v svojem življenju, torej tudi njegov odnos do Ženske. Kakor je že bilo napisano, je lik matere in njen odnos z otrokom ključen v razvoju moške anime, zato lahko na podlagi opisane Cankarjeve osebnosti, njegovih razmišljanj in strahov, njegove anime, ki se odraža v njegovem odnosu do žensk, v nasprotni smeri

sklepamo tudi na Cankarjevo mater. Kakšna ženska je bila Cankarjeva mati in kakšna je današnja »cankarjanska« ženska?

V zavesti povprečnega Slovenca je Cankarjeva mati kot trpeči, mučeniški lik ženske, ki nosi na svojih ramenih vse breme preživljanja družine. Takoj se nam pojavi vprašanje, kje je oče te družine? Ali kdo ve? So nam kdaj v šoli sploh povedali kaj je bilo s Cankarjevim očetom? Kar koli je že bilo z njim, v zavesti Slovencev očeta ni. Je samo Mama. Oče pa je samo psihično ali pa tudi fizično odsoten, kar je v bistvu vseeno, saj psihično odsoten moški, ki ne igra vloge očeta, zakona, dejansko ne obstaja za otroka. Mama prevzame celotno vlogo vzgojitelja, a nikoli ne more prevzeti vloge postavljalca zakona tako, kot to lahko opravi oče. Cankarjev oče je sicer bil fizično prisoten, a je bil alkoholik in zato psihično popolnoma odsoten, zato so otroci nanj gledali skozi materine oči, kot na slabiča, nesposobneža, moškega, ki je onesrečil njihovo mater. Ključni moment v razvoju družine je, ko mati ne prevzame odgovornosti za svojo izbiro partnerja, ampak začne igrati vlogo žrtve. Ona, sposobna in ljubeča ženska, je omožila moškega, ki je ni vreden in ki ni sposoben preživljati družine, zato vse breme pade na njena ramena. Otrokom se mati smili in ji hočejo pomagati ter olajšati njeno žrtev, sama pa se energijsko napaja ravno skozi usmiljenje in hkrati občudovanje, ki ga je deležna. Dejansko je taka mati s strani otrok idealizirana, svetnica. Tako ne bo naredila ničesar, kar bi spremenilo položaj. Vajeti družine bo trdno držala v svojih rokah, prav tako ne bo zapustila psihično odsotnega moža, saj ji je potreben za kuliso njene igre. Dejansko njena psihična moč že na začetku kastrira moža, ga onemogoči, da bi se vzpostavil kot moški in mož, kar pa najbrž sledi že iz njegove navezanosti na svojo mamo, ki ga ne izpusti iz svojega objema. Nekatere matere namreč ne znajo biti matere v čustvenem smislu. Namesto da bi sina navezale nase z materinsko ljubezijo, si ga želijo podrediti. Želijo si, da bi vse življenje ostal pod njihovim vplivom, da bi ustregel vsem njihovim zahtevam, da se nikoli ne bi oddaljil od njih. Taka mati se boji, da bo izgubila sina, če se bo zaljubil v neko žensko in se oženil z njo. Zato ga sistematično čustveno oddaljuje od žensk, zastruplja njegov odnos do njih, vsiljuje mu občutek krivde do matere, če bi si kljub njenemu svarilu drznil navezati se na partnerko. Tak moški je kot Eros, ki je potem,

ko je Psiha ugotovila, da ni ustvarjalec raja, užaljen zbežal nazaj k materi Afroditi in zavzel pasiven položaj. Tak moški nikoli ne prereže popkovine, ki ga veže na njegovo mater, tako tudi v zakonu svojih čustev ne prenese na ženo in ne vzpostavi zdravega odnosa z njo. Ostane čustveni pohabljenec, ki nima energije za življenje in bitke potrebne za ozrelitev. Začarani krog se sklone, ko žena, ki ne dobiva prave ljubezni, postane mučenica in uničevalka vsega, kar moški ustvari. Odvzame mu vso moč, svoja nepotešena čustva pa prenese na svojega sina. Samo prepoved incesta jo ustavlja, da si ga ne vzame za spolnega partnerja, je pa nič ne ustavi, da nima sina za nadomestnega partnerja v vseh drugih ozirih. Očeta v njegovih očeh popolnoma očrni kot nesposobneža in tepca, zato potrebuje njegovo, sinovo, podporo in pomoč, on je edini pravi moški, saj ga je ona vzgojila. Ker pa se je zanj toliko žrtvovala in pretrpela, je on ne sme zdaj zapustiti zaradi neke druge ženske, ki tako in tako sploh ni dobra. Sin, ki živi ob tako močni materi, in se kljub temu poroči, bo najverjetneje ostal na pol poti med mamo in ženo vse življenje. Zbrati bi moral ogromno energije in moči, da bi se bil sposoben odtrgati iz materinega smrtonosnega in zastrupljujočega objema. Takšna mati je svoji hčeri prava mačeha. Čeprav sama ni srečna v življenja, ali pa ravno zaradi tega, svoji hčeri ne želi zakonske sreče. Naredila bo vse, da bo odgnala hčerinoga partnerja, lahko pa začne tudi tekmovati s svojo lastno hčerjo. Ingemar Bergman je v svojem filmu Jesenska sonata hčeri položil v usta besede: Mati, kaj je res možno, da je moja nesreča tvoja tiha sreča? Cankarjevo življenje, še bolj pa njegova dela, nam kažejo njegovo dušo, kakor pravi Košiček. Na tem mestu bi opomnila, da se s Košičkom ne strinjam v trditvi, da je Cankarjeva mati do otrok kazala pravo materinsko ljubezen, zato je imel pisatelj zadosti razlogov, da je spoštoval mater in ji bil hvaležen. Košiček namreč vse probleme, ki jih je imel Cankar v življenju, zaradi navezanosti na mater in čustvene zaprtosti, razlaga z dejstvom, da je imel Cankar pač prirojene take lastnosti psihe, da je bil preobčutljiva osebnost in mu je materina ljubezen predstavljala samo prepotrebno čustveno oporo v življenju. Sama obratno, ravno v materini ljubezni in njenem odnosu do Ivana, vidim vso odvisnost njegovega bitja od matere in nesposobnost čustvenega obstoja brez njene ljubezni. Cankar že v prvih

pesmih, ki jih je pisal pri šestnajstih, izraža strah pred tem, kako se bo počutil, ko bo ostal brez matere. Bal se je, da ne bo več srečen, ko ga ne bo več obdajala materina ljubezen, slutil je, da se v njegovo srce nikoli več ne bo vrnilo veselje, ko bo mati za vedno zaprla oči (glej Košiček, 2001:16), kljub temu pa Košiček, kakor da ne bi hotel videti negativnosti v Cankarjevi materi. Opazam, da ženske hitreje in lažje sprevidijo neiskrenost materinske dobrote, mogoče ravno zaradi lovk, ki jih zaznajo za to ljubeznijo, ki jim noče prepustiti moškega, ki so si ga izbrale. Cankarjevo odvisnost od matere torej zelo kmalu opazimo v njegovem strahu, kako bo sploh obstajal brez matere. Ko ga je življenje prisililo, da je odšel v tujino, kjer je bil brez matere, mu je bilo od začetka neznosno hudo, materino sliko je gledal neprestano in jo nosil s seboj. Sčasoma je navezal tudi stike z drugimi ljudmi, privadil se je na novo okolje in materino sliko je ponesreči prodal skupaj s kovčkom (glej Košiček, 2001:19). Ko je to odkril, ga je preplavila neznosna krivda. Namesto, da bi sprejel nesrečni pripetljaj z obžalovanjem, je Cankar doživel pravo travmo, saj je občutil, kakor da je mater »prodal«. V njem se je vzbudil prevelik občutek krivde, ki nam namiguje, da njegov odnos do matere ni bil čustveno zdrav. Cankarjeve matere nočem prikazati kot čarovnice, ki v svojih krempljih čvrsto drži svojega sina, saj to ni počela zavestno. Zagotovo se je težko prebijala skozi življenje, ni imela podpore v svojem partnerju, zato je na Ivana polagala vse upe, da se bo izobrazil in postal nekdo. Zanj je žrtvovala vse, kar je lahko. Toda za razvoj Cankarjeve osebnosti je bilo ravno to preveč, saj ga je mati na nezavedni ravni »požrla«, ravno s tem, ko se je tako žrtvovala zanj, ko je nanj prenesla vse svoje upe, ko ji je predstavljal nadomestnega partnerja v življenju, ga je priklenila nase. Cankarja je njena ljubezen dušila, kar se simbolično pokaže tudi v splošno najbolj znani zgodbi Skodelica kave. Cankar preskuša moč materine ljubezni in vdanosti ter ravno v njenem žrtvovanju zanj občuti materino pretirano ljubezen do njega, začuti, da to ni prav, zato jo grobo odbije od sebe, saj skuša to vez prekiniti. Žal ni dovolj močan, saj ga takoj zatem zalije neznosen občutek krivde, ki ga spet priklene na mater. Cankar grobe sunke matere od sebe večkrat ponovi, toda vsi poskusi odcepitve se izjalovijo. Tako mamin sin vse življenje išče ljubezen, toda vse življenje ponavlja napako, saj v drugih ženskah išče

materinsko ljubezen, ki mu je ljubice ne morejo dati, saj se ljubezen med partnerjema bistveno razlikuje od ljubezni med materjo in sinom. Ženska hoče od moškega povratno ljubezen, medtem ko je materinska ljubezen brezpogojna. Arhetipskost Cankarjevega odnosa z njegovo materjo dokazuje tudi dejstvo, da se Cankarjev odnos do matere ni spremenil tudi po njeni smrti. Cankar je ostal na isti razvojni stopnji, dejansko je bil mamin sin v psihološkem pomenu, saj skozi življenje ni navezal nobenega globljega stika s katero koli žensko, ki bi ga lahko povzdignil razvojno stopnjo više. Tako rekoč je ostal zvest materi. Strah ga je bilo zveze, strah ga je bilo zakona, strah ga je bilo Ženske. Strah pa je izhajal ravno iz dejstva, ki se ga je nezavedno najbrž zavedal, in sicer, da ga je Ženska v podobi matere pogoltnila. Kastrirala ga je kot moškega, ustavila je njegov razvoj, zato je ostal na stopnji, ko Erosa Afrodita potegne nazaj k sebi v pasiven položaj. Psiha je zdaj tista, ki ne sme ostati na stopnji dveh sester, ko je uničevalka vsega, kar moški ustvari, ampak se mora spustiti v svoje nezavedno in se lotiti nalog, ki so ji naložene, da bi dosegla višjo stopnjo zrelosti. Glede na Jungovo razlago individuacijskega procesa pa lahko za Cankarja rečemo, da je svojo mater doživel negativno, saj značaj moške anime, kakršen se pokaže pri posamezniku, praviloma oblikuje njegova mati. Negativno doživetje matere pomeni, da se tudi anima pokaže kot negativna, in sicer kot razdražljivo ali potrto razpoloženje, spremenljivost, negotovost in občutljivost, otopelost, strah pred boleznijo, impotenco, nesrečo, kar je Cankar vseskozi izražal skozi svoja dela. Anima lahko pomaga moškemu, ko začne ta resno obravnavati čustva, razpoloženja, pričakovanja in fantazije, ki mu jih pošilja njegova anima, ko jih prelije v neko obliko, npr. v ustvarjanje, pisanje, slikanje, kar je Cankar dejansko počel, a očitno ni zmožni moči za napredovanje.

Kakšen je torej portret Cankarjeve matere, ki ga lahko opišemo glede na vse povedano o Cankarju, in hkrati portret sodobne Slovenke, »cankarjanske« ženske? To je ženska, ki je praviloma odraščala ob močni materi in psihično ali tudi fizično odsotnem očetu. Zgodaj je naučena odgovornosti ženske do družine, in sicer celo v tej meri, da je ženska tista, ki je glavna gonilna sila in steber družine, vendar ne neposredno, temveč v

obliki žrtve, mučenice. Kot taka si izbere moškega, ki je čustveno nezrel in labilen, ki je navadno priklenjen na svojo mater in tak tudi ostane vse življenje. Kot moški, mož in oče, se ne vzpostavi, deloma tudi zaradi destruktivnega ženinega obnašanja. To sklone krog, saj taka ženska, ki dejansko pozabi na svojo ženskost, saj ta ob prevladujoči vlogi matere svetnice nikoli ni v celoti realizirana, svoje upe in hrepenenja prenese na svojega sina, ki pod težo navadno klone in se ne razvije v moškega. Taka ženska preganja vse mlade ženske, ki jih sreča njen sin, prav tako ne želi sreče svoji hčeri, saj je sama preveč nesrečna, da bi v svoji bližini lahko gledala srečen partnerski odnos. Nobeni ženski ne privošči užitka biti Ženska, žena in nazadnje mati, saj sama tega ni nikoli izkusila. Ujela se je v zanko animusa, ki jo obvladuje, zato taka ženska tudi navzven dostikrat deluje moško. Pri njej se kaže animus kakršen je na 2. razvojni stopnji, in sicer kot iniciativnost, načrtno delovanje ter kot zapredek sanjavih misli, prežetih z željami in sodbami o tem, kakšne bi stvari »morale biti«, kar žensko odreže od življenjske resničnosti, od človeških odnosov, zlasti od stikov z moškimi iz mesa in krvi, saj v sebi nosi prepričanje, da je ona tista, ki mora poskrbeti za vse, drugače se bo podrl svet. Če navežemo na mit o Psihi in Erosu, je to trenutek, ko Psiha spozna, da Eros ni stvaritelj raja, zato sledi razočaranje in zastoj na stopnji dveh sester, ki pomeni rušenje vsega, kar hoče moški ustvariti. Eros odleti nazaj k materi Afroditi, uboga Psiha pa mora nadaljevati sama. Med to izkušnjo utegne mož zapustiti zakon in se vrniti k svojim staršem. Če pa ne odide fizično, utegne postati nerazumljivo molčeč, površen in čustveno nedostopen. Vrnil se je k materi, če ne k pravi, pa k svojemu notranjemu materinskemu kompleksu. »Cankarjanska mati« je torej vloga, ki jo prevzame ženska, ki jo obvladuje animus. Ko začne enkrat igrati to vlogo, je njena ženskost že resno ogrožena, saj ta vloga od nje zahteva moški princip vodenja, ter materinski princip vzgajanja. Odreže pa jo od možnosti podreditve moškemu principu, animusu, in integracije le tega v njeno osebnost, kar bi jo šele pripeljalo na stopnjo zrele ženske, kjer bi uživala svojo Ženskost in modro uporabljala moški princip v sebi ter šele kot taka bila sposobna biti tudi prava mati, nuditi

brezpogojno ljubezen brez občutka žrtvovanja, ki kasneje zahteva strašno plačilo.

4. Pogled na sodobno slovensko žensko skozi izbrane mitološke like

Kaj lahko sklenemo po pregledu treh ključnih ženskih likov v mitoloških zapuščini Slovencev, ki so prisotni v današnjem prostoru? Urško smo označili kot nedolžno Psiho, ki šele odkriva Afrodito v sebi, a hkrati ji ta prinese tudi pogubo, saj jo potegne v vodo, v nezavedno, kar lahko pojmuje tudi kot prevlado nagonov. Toda sodobna slovenska ženska se ne identificira z Urško, saj ji Urška predstavlja hkrati željo in strah pred njo, ker je Urška na koncu kaznovana. Lik Urške torej lahko razumemo kot simbolični strah slovenske ženske pred odkritjem Ženske v sebi, strah pred Afrodito, ki pomeni ljubezen, koprnenje in zapeljivo prigovarjanje. Slovenke si torej želijo odkriti Afrodito v sebi, želijo si biti ženstvene, umetnice spogledovanja in zapeljevanja, hkrati pa jih strah pred pogubo hromi. Strah jih je te moči v sebi, ki se ob nepravilni integraciji, ob zlorabi, dejansko lahko obrne proti njim. Tako raje ostajajo nedolžne Psihe, neizživljajoč Afrodite v sebi in tolažeč se, da je tako bolj varno. A procesa integracije osebnosti ni moč zaustaviti, zato se to vztrajanje v dobi nedolžnosti, to zanikanje, prav tako kaznuje. Afrodita se pokaže v svoji negativni plati kot ljubosumna, spletkarska in razdvajalna. Ker ženske nočejo sprejeti njenih darov, ker je iz strahu nočejo živeti, se jim maščuje tako, da jih spremeni v frustrirane ženske, polne ljubosumja do tistih, ki si upajo uporabljati Afroditine čare in ostanejo »na površju«, ker pravilno integrirajo njene čare v svojo osebnost. Če se v slovenskem prostoru ozremo po tem, kako so obravnavane lepe ženske, lahko takoj zaznamo močan stereotip o neumni lepotici. To je tisto skrito maščevanje, ki ga vršijo ženske nad ženskami. Če si kakšna ženska upa izražati svoje čare, če sije užitek v svoji biti, je s strani drugih žensk največkrat označena kot neumna. V medijih so vsi mladi obrazi kot lepe Urške. Mlade, nedolžne Psihe, ki so začele koketirati z moškimi, preko kamere pa tudi z vsemi gledalci, so pod strašnim kritiškim očesom ženske

javnosti, ki jim zavida njihovo izpostavljenost, hkrati pa čaka njihovega propada, ki jih bo potolažil. Zanimiv fenomen je, da se na slovenski televiziji nikakor ne more obdržati nov ženski obraz, vse so le zvezdni utrinki, ki hitro zagorijo in prav tako hitro ugasnejo v pozabo. Vtis je, da na nacionalni televiziji prevladuje Afrodita, ki vlada od začetka, in postane strašno ljubosumna in destruktivna do Psihe, ki ji predstavlja konkurenco s svojo mladostjo in svežo lepoto, zato jo ovira na vse mogoče načine. Javna podoba ženske, ki jo dobivamo preko televizije je torej ali nedolžna Psiha, ki je podobna lepi Urški, saj odkriva že svoje čare, a je še preveč naivna in nezrela, da bi se lahko soočila z Afrodito in se razvila v pravo žensko, ali pa žensko, ki je taka sicer bila v mladosti, skozi življenje pa jo je ravno to zanikanje Afrodite pripeljalo do stopnje, ko se v njej kažejo vse negativne lastnosti te boginje. V jeziku Junga je to ženska, ki jo obvladuje animus, zato navzven tudi deluje moško ter tudi kot požiralka moških. Je pa res, da na televiziji tudi ni pravega moškega, ob katerem bi se lahko taka mlada Psiha ravno tako razvila. Navadno ji ob strani stoji slaboten moški, ki ga ženska kar povozí s svojo energijo. Absurd stanja pa se pokaže tudi ob slovenskem pojavu moških TV voditeljev preoblečenih v žensko, ki naj bi bili zabavni. Javna podoba moškega in ženske v razvedrilnem programu televizije je torej porazna, upanje pa se kaže v novem dnevniku nacionalne televizije, kjer so uspeli sestaviti dokaj enakovredne pare voditeljev. Problem je torej širši, vendar njegov začetek lahko simbolično lociramo tudi v Urškinem liku, čeprav je proces ciklični iz generacije v generacijo, zato začetka v resnici ni moč določiti. V kontekstu Urškinega lika so torej Slovenke tiste ženske, ki skrivaj točijo solze, ker jim je srce ljubega ukradla zapeljivka. Na koncu sicer dobijo zadoščenje, ko je Urška kaznovana, a grenak priokus ostaja, saj je kljub vsemu Urška tista, ki je uživala, same pa v resnici ostajajo otopele in nek del ženskosti v njih neizživet. Ker se poročijo, če prej ne zaradi pritiska družbe, poroko občutijo kot strašno napako. Vendar ne zaradi tega, ker bi s poroko umrl del njihove ženskosti, kar bi bil del naravnega procesa individuacije. Problem se pojavi, ker se ta del ženskosti pri njih ni razvil, zatorej tudi ni mogel umreti. Tako se v njihovem občutju razvije neskončno hrepenenje po stvareh, kakršne so bile. Poročene Slovenke so kot lepe Vide.

Na mestu je pripomba, zakaj se vse več mladih parov ne odloči za poroko. Morda lahko vzrok za to vidimo tudi v upiranju mladih Psih v razvoju v ženske. Bile bi večno mlade, čakajoč na pogum, da izrazijo Afrodito v sebi, da zaplešejo kot lepe Urške, a pasivnost jih ne pripelje nikamor. Četudi se ne poročijo in preskočijo ta iniciacijski obred, življenjski proces zahteva dejanja. Ko rodijo otroka, se tudi v njih vzbudi občutek lepe Vide. Za nek del svoje ženskosti so mrtve, za tisti del, ki ga nikoli niso razvile, zato hrepenenje po času brez obveznosti, po času, ko je obstajala najmanjša možnost, da bodo nekoč zasijale kot najlepše ženske. Zdaj pa so ujete v življenje, nesprijaznjene s partnerjem, na katerega gledajo kot na prinašalca katastrofe, imajo pa tudi otroka. Živ in večni opomin, da je mladostne svobode konec. Njihovo hrepenenje je tako večno in brezupno hrepenenje po izgubljenem, past pri tem pa je, da obžalujejo za nečim, kar sploh niso doživele, zato to toliko bolj idealizirajo. Hrepenenje pa je pasivno, zato ne prinaša rešitve, napaja se iz lastne neizpolnjenosti. Lepe Vide tako ustavijo čas, nekako živijo v enem trenutku, trenutku spoznanja svojega položaja, v katerem potem vztrajajo v neskončnost. Leta tečejo in Vide ponavadi spoznamo tudi po zunanosti, ko se oklepajo mladostnega videza in ne sprejemajo svojih let. Dejansko postaja to globalni trend. Ženske se ne morejo sprijazniti s svojim staranjem, kar pa v lepši obliki pomeni s svojim zorenjem. Kult mladosti jih vedno bolj stiska v svoj primež in po ulicah hodijo ženske v zrelih letih, ki so oblečene v najnovejšo najstniško modo, obnašajo pa se tudi tako. Če pregledamo revijalni tisk namenjen ženskam, opazimo dva pola, in sicer trend najstništva in trend materinstva. Revije za smrklje se po člankih bistveno ne razlikujejo od revij, ki naj bi bile namenjene kozmopolitskim ženskam starim od 25 do 40 let, ene in druge vsebujejo hitre teste, nasvete kako v 5 korakih do popolnega partnerstva in podobna posploševanja, ki bi jih morala zrela ženska, ki naj bi se razvila do 30.-ega leta, z nasmehom zavreči. Dejansko take revije spodbujajo Lepe Vide, da si želijo ostati večno mlade, da naprej upajo, da naprej hrepenijo, da ostajajo na isti zrelosti stopnji. Problem je torej v tem, da vsaj v našem prostoru ženske niso na zrelosti stopnji, primerni svojim letom. Svojo mladost raztegujejo v pozna zrela leta, Vidino hrepenenje jih napaja vse

življenje. Tako svojim hčeram niso matere, ampak tekmice, zato ne vzgajajo samostojnih mladih žensk, ampak nedložne Psihe, ki se strašno bojijo Afrodite v sebi, saj po eni strani lahko v svoji materi vidijo, kaj naredi maščevalna boginja iz ženske, ki je ni sprejela pravi čas na pravi način. Ker slovenske lepe Vide ne odidejo čez morje, torej jih njihovo hrepenenje ne pogubi, saj jim uspe funkcionirati med resničnim življenjem in nezavednimi pritiski, se sčasoma oblikujejo v lik cankarjanske matere. Pride torej do preskoka iz mlade ženske v mater, obdobje, ko bi ženska počasi morala zoreti, se sprijazniti s časom, ki ji riše gube na licih, zoreti tudi preko odraščanja svojega otroka, pa se zataji. Zato v slovenskem prostoru pogrešamo pravo žensko, žensko v 30.-ih in 40.-ih letih, ki bi dosegla tisto stopnjo procesa integracije, ko bi v navzven zelo ženstveni osebnosti začutili tudi notranjo moč in mir. Ali v jeziku mita o ženski duši, ko bi se Psiha soočila z Afrodito in šla čez vse štiri naloge ter jih uspešno opravila. Da bi odkrila svojo mraveljsko naravo, s katero bi lahko obranila svojo družino pred notranjim kaosom, da bi vzela le potrebno moč moškega principa in ostalo zavrgla, da bi se osredotočila na eno možnost v življenju ter da bi obiskala Persefono, kraljico skrivnosti in večno mladenko, in zavrnila njen način življenja, odkrila svojo skrivnost ženskosti, a je ne poimenovala. Odkrila boginjo v sebi, ki bi jo mirno vodila skozi življenje, kjer bi ji Eros vedno stal ob strani. Temu ni tako, saj se zatakne že pri zanikanju Afrodite, kar se maščuje z večnim hrepenenjem po regresiji. Hrepenenje pa skozi leta potihne, kajti Afrodita je navsezadnje tako spodbujevalka kot oviralka razvoja. Vide se sprijaznijo, da njihov partner ni prinašalec raja, nad otrokom, ki je s svojim bitjem živ opomin na njihovo stanje, pa prevlada materinski nagon. Skozi leta se udomačijo v svoji ujetosti v medosebne odnose in jih prilagodijo tako, da so v njih navzven žrtve in svetnice. Žrtve nesposobnega moža, ki jih je samo onesrečil, poleg tega vse breme družine leži na njihovih ramenih. Svetnice pred samo seboj in otroci, mučenice, potrpežljive in požrtvovalne. Vzpostavi se nov odnos, v katerem lažje živijo, saj niso le žrtve, kakor lepa Vida, ampak tudi svetnice, kar jih energijsko napaja, da lahko vztrajajo v danem položaju in ga celo vzdržujejo, saj ne bodo storile ničesar za razrešitev svoje nevroze. Navadno bodo zelo zagnane

in delovne ženske, kar spodbuja drug trend revijalnega tiska, ki smo ga omenili. Tu so le nasveti za zdravo življenje, recepti za najboljšo kuharico, kroji za najboljšo šiviljo in rože za najlepši vrt. Vse za zunanjo zaposlitev ženske, ki se s tem zamoti, da ne zaznava dogajanja v svoji notranjosti. Primer televizije in časopisja je bil vzet zaradi množičnosti in splošnosti, poleg tega funkcionirajo na principu všečnosti, zato so obravnavani kot verodostojni pokazatelji psiholoških značilnosti večine slovenskih žensk in moških. Se pa ti odnosi kažejo tako na makro kot mikroravni. V družini tako take matere navadno tudi ne pustijo svojim otrokom odrasti, se odcepiti od njih in postati samostojne osebnosti. Hčeri ne privoščijo biti ženska, ker same tega niso izkusile, sina pa ne pustijo od sebe, saj je on edini pravi moški, ki ga poznajo, zanj so žrtvovale vse, imajo ga za nadomestnega partnerja, kar sina kastrira, saj se navadno ni sposoben ločiti od svoje mame, ki jo idealizira. Na nobeno partnerko se ni sposoben čustveno navezati, dokler ga zunanje, družbene sile ne prisilijo v poroko. Taki partnerji niso v oporo ženskam, da bi ozrelile, kajti niso dovolj močni, da bi jim nudili varnost v kateri bi ženska lahko pravilno integrirala Afroditine lastnosti, in niso dovolj močni, da bi ženski preprečili zgrabiti zlate ovne za roge, s čimer se polastijo preveč moči moškega principa, zaradi česar za seboj puščajo čustvena razdejanja. Krog se tako sklene. Mlade partnerke so v zakonu nezadovoljne in neizpolnjene, saj so se tudi one po vsej verjetnosti poročile zaradi pritiska družbenih sil. Poudariti moramo, da zakon kot pravno formalna obveznost ni nujen, tudi izvenzakonska skupnost, v kateri se potem rodi otrok, povzroča iste čustvene utvare in posledice. Poroka kot iniciacijski obred vsekakor zelo pripomore k razreševanju zapletenih medčloveških odnosov, poleg tega pa na simbolni ravni pretrga nekatere vezi, ki se morajo pretrgati. Take matere zopet povzročijo negativno doživljanje in oblikovanje sinove anime. Očetje, ki so največkrat čustveno odsotni, pa oblikujejo ženski animus, ki ima svoj prav, ki ženski narekuje, da je ona tista, ki mora prevzeti vaje družine. Začaran krog je sklenjen.

Če povzamemo, se torej kažejo trije ključni momenti v osebnotnem razvoju slovenske ženske, ki jih simbolično lahko opišemo s pomočjo ženskih likov v slovenski mitološki zapuščini kot zavračanje lepe Urške, prehod v

obdobje Lepe Vide, ki je pasivno obdobje in hrepeni po regresiji, čas pa iz lepih Vid oblikuje cankarjansko mater, ki nadalje vzgoji isti tip ženske.

5. Sklep

Poudariti je potrebno, da je bil v nalogi predstavljen le ozek pogled na integracijski proces žensk in deloma moških. Integracijski proces je le individualen proces vsakega posameznika, zato je dejavnikov, ki vplivajo nanj, veliko več, kot jih je bilo tu izpostavljenih. Pogled je bil usmerjen na žensko in njeno najbolj osnovno doživljanje, toda na izoblikovanje celotne osebnosti vplivajo tudi družba, družbena pričakovanja kot zunanji usmerjevalniki, njena kolektivna senca idr. Kljub temu lahko rečemo, da se osebni razvoj žensk po svetu, ne samo Slovenk, dogaja v okviru mita o Erosu in Psihi, in gre po korakih integracijskega procesa, ki ga je razložil Jung. S spoznavanjem arhetipov se ženska lahko več nauči o sebi in predvidi svoje probleme. Če ozavestimo kje se zatika naš kolektivni razvoj, pod naš razumemo slovenski, saj so arhetipi nacionalno in etnično obarvani, če ozavestimo kje so glavne napake, katere arhetipe zanikamo in s tem povzročamo njihovo negativno pojavnost, bomo lažje razumeli dušo (slovenske) ženske. Prvi korak je vsekakor ozaveščanje o naravi človekove psihe. Naprej pa je odvisno od volje in potrebe vsake posameznice, kako bo hodila skozi življenje in sledila arhetipom, jih sprejemala in ozaveščala, da jo bodo vodili do vse zrelejše osebnosti. Kje se kaže »rešitev« za slovensko žensko? Vsekakor je ženski princip tisti, ki je progresiven, ki vleče naprej. Tako bi pričakovali, da bodo slovenske matere, predvsem tiste, ki so zapadle v vlogo cankarjanske matere, tiste, ki bodo začele spremembo. Namreč one vzgajajo sinove in hčere, ki prenašajo vzorce naprej. Toda najverjetneje so te ženske v prevelikem konfliktu s svojim sebstvom, s svojo notranjostjo. Potrebovale bi ogromno psihične moči in volje, preveč bi trpele, da bi bile sposobne uvida samih sebe, da bi se bile sposobne soočiti z resnico. Tako »rešitev« lahko vidimo v mladih dekletih in ženskah, ženskah, ki so že odraščale v drugačnih družbenih pogojih. V družbi, ki ni bila več

obremenjena z ideologijo kolektivism, temveč vse bolj poudarja individualizem, enkratnost vsakega posameznika. Že ta družbena orientiranost pomaga ženskam, da se osredotočijo nase, da zaznajo sebe, svoje potrebe in želje, da odkrijejo svoje talente in jih tudi živijo. Tako prekinejo že prvi podedovan konflikt lepe Urške, saj premorejo pogum, da se identificirajo z njo, da se družbeno izpostavijo in zasijejo. Najbolje pri tem je, da so to predvsem mlade nadarjene ženske, ki so ženstvene. Pomembne so ženske izpostavljene javnosti, lahko jih vidimo kot nosilke sprememb, saj kažejo podobo širokemu krogu žensk. Vse so prodrle s svojimi sposobnostmi, hkrati pa ne zanikajo svoje ženstvenosti, temveč jo prav rade poudarijo. Šele take ženske bodo izživele lepo Urško, zato je velika verjetnost, da v zakonu ne bodo občutile hrepenenja lepe Vide in tudi ne bodo zapadle v žrtvovanje cankarjanske matere.

Naj se razvijejo v zrele ženske, ki bodo pokazale Slovenkam moč in samozavest, ki leži v njih, v ženskem principu, ki je pravilno integriral moški princip.

Nenazadnje je tudi Slovenija ženskega spola, in pravilen razvoj ženskega principa bo pomenil tudi pozitiven razvoj za nas vse.

6. Literatura

Bettelheim, Bruno (1999): Rabe čudežnega, Studia Humanitatis, Ljubljana.

Johnson, Robert A. (1997): Ona, Vodnikova založba, Ljubljana.

Jung, Carl Gustav (1995, 1952): Arhetipi, kolektivno nezavedno, sinhroniciteta, Katedra, Maribor.

Jung, Carl Gustav in M.-L. von Franz, Joseph L. Henderson, Jolande Jacobi, Aniela Jaffe (2002, 1964): Človek in njegovi simboli, Mladinska knjiga, Ljubljana.

Košiček, Marijan (2001): Ženska in ljubezen v očeh Ivana Cankarja, Tangram, Ljubljana.

Neumann, Erich (2001, 1995): Ustvarjalni človek, Študentska založba, Ljubljana.

Ovsec, Damjan (1991): Slovanska mitologija in verovanje, Domus, Ljubljana.

Pascal, Eugene (1999): Živeti z Jungom, Sophia, Ljubljana.

Prešeren, France (1998, 1800-1849): Poezije in pisma, Mladinska knjiga, Ljubljana.

Škamperle, Igor (1996): »Jung in alkimija: mistična poroka«. Poligrafi, 1, 3/4, str. 49-70.

Uršič, Marko (1996): »Teorija arhetipov nostalgija po platonizmu?«. Poligrafi, 3/4, str. 9-29.

Vežjak, Boris (1996): »Numinosum kot psihična funkcija: Jungova religiozna utemeljitev psihologije«. Poligrafi, 1, 3/4, str. 31-48.